

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA**

RIMA PADIMANSKAITĖ

**MOKESČIŲ SURINKIMO Į VALSTYBĖS BIUDŽETĄ
PROBLEMOS IR PRIEMONĖS
KOVAI SU MOKESČIŲ VENGIMU**
Magistro baigiamasis darbas

**Vadovė:
doc. dr. L. Birškytė**

VILNIUS, 2014

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA**

RIMA PADIMANSKAITĖ

**MOKESČIŲ SURINKIMO Į VALSTYBĖS BIUDŽETĄ
PROBLEMOS IR PRIEMONĖS
KOVAI SU MOKESČIŲ VENGIMU**

Magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621N30005

Konsultantas

(parašas)
2014 12

Vadovė

doc. dr. L. Birškytė
(parašas)
2014 12

Recenzentas

(parašas)
2014 12

Atliko

FVmns3-02 gr. stud.
R. Padimanskaitė
(parašas)
2014 12

VILNIUS, 2014

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. MOKESČIŲ SURINKIMO Į VALSTYBĖS BIUDŽETĄ PROBLEMOS IR PRIEMONĖS KOVAI SU MOKESČIŲ VENGIMU.....	9
1.1. Mokesčių samprata ir mokesčių svarba valstybės biudžete.....	9
1.2. Lietuvos mokesčių sistema, klasifikacija, elementai ir funkcijos.....	11
1.3. Mokesčių surinkimo į valstybės biudžetą problemos.....	16
1.4. Priemonės kovai su mokesčių vengimu.....	21
2. TYRIMO METODOLOGIJA.....	25
2.1. Hipotezė.....	25
2.2. Aprašomosios statistikos metodai.....	26
2.3. Duomenų rinkimo metodai.....	27
2.4. Ekspertinis vertinimo metodas.....	28
3. MOKESČIŲ SURINKIMO Į VALSTYBĖS BIUDŽETĄ PROBLEMŲ IR PRIEMONIŲ KOVAI SU MOKESČIŲ VENGIMU EMPIRINIS TYRIMAS.....	36
3.1. Mokestinių valstybės biudžeto pajamų 2004 – 2013 m. statistinių rodiklių apžvalga.....	36
3.2. Ekspertinio tyrimo duomenų rezultatai ir suderinamumo analizė.....	41
IŠVADOS.....	55
LITERATŪRA.....	57
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	60
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	62
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	63
PRIEDAI.....	64

LENTELĖS

1 lentelė. Požeminės ekonomikos veiklos rūšys.....	18
2 lentelė. Pirminė respondentų (ekspertų) kriterijų atranka.....	29
3 lentelė. Antrinė respondentų (ekspertų) kriterijų atranka.....	30
4 lentelė. „I“ kriterijų svarbos įverčiai B_i (balais).....	31
5 lentelė. Ekspertų nuomonių rangai ir jų panaudojimas vidutiniam rangui bei Kendall konkordancijos koeficiento W vertei nustatyti.....	33
6 lentelė. Veiksnių darančių didžiausią įtaką mokesčių surinkimui į valstybės biudžetą pagrindiniai kriterijai nuo 4 iki 1 balų.....	43
7 lentelė. „I“ kriterijų, susietų su mokesčių nesurinkimo problemų veiksnių svarbos įverčiai B_i (balai).....	44
8 lentelė. „I“ kriterijų, susietų su mokesčių nesurinkimo problemų veiksnių svarbos įverčiai B_i (balai) paversti atitinkamais rangais R_{ij}	45
9 lentelė. Rangų dažnių ir jų sumų R_i „I“ kriterijų, susietų su mokesčių surinkimo problemų vertinimo, atrankos rodiklių skaičiavimas.....	45
10 lentelė. „I“ kriterijų, susietų su mokesčių nesurinkimo į Valstybės biudžetą, svarbumo žymuo apskaičiuotas taikant įvairius metodus.....	46
11 lentelė. Veiksnių, skatinančių namų ūkius ir verslo subjektus vengti mokesčių, kriterijai nuo 6 iki 1 balų.....	47
12 lentelė. „II“ kriterijų, susietų su mokesčių vengimo skatinimo veiksnių svarbos įverčiai B_i (balai).....	47
13 lentelė. „II“ kriterijų, skatinančių namų ūkius ir verslo subjektus vengti mokesčių kriterijų svarbos įverčiai B_i (balai) paversti atitinkamais rangais R_{ij}	48
14 lentelė. Rangų dažnių ir jų sumų R_i „II“ kriterijų, skatinančių namų ūkius ir verslo subjektus vengti mokesčių vertinimo, atrankos rodiklių skaičiavimas.....	48
15 lentelė. „II“ kriterijų, skatinančių namų ūkius ir verslo subjektus vengti mokesčių, svarbumo žymuo, apskaičiuotas taikant įvairius metodus.....	50

PAVEIKSLAI

1 pav. Lietuvos Respublikos mokesčių sistema.....	12
2 pav. Mokesčių elementų schema.....	13
3 pav. Apmokestinimo principai.....	15
4 pav. Mokesčių tarifų ir mokestinių įplaukų priklausomybė (A. Laffero kreivė).....	16
5 pav. 2012 m. šešėlinės ekonomikos dydis 31 Europos Šalyse (BVP procentinė dalis).....	17
6 pav. Oficialiai apskaitytos ir neapskaitytos ekonomikos pusiausvyros susiformavimas.....	19
7 pav. Šešėlinės ekonomikos priežastys ir priemonės joms spręsti.....	22
8 pav. VMI veiklos kryptys ir veiksmai, siekiant sumažinti kovą su mokesčių vengimu.....	24
9 pav. Magistro baigiamojo darbo loginė schema.....	25
10 pav. Ekspertinių vertinimo metodų klasifikavimas.....	29
11 pav. Ekspertų vertinimo standartinio nuokrypio priklausomybė nuo ekspertų skaičiaus (Libby, 1978).....	30
12 pav. Mokestinių biudžeto pajamų palyginimas su visomis biudžeto pajamomis (tūkst. Lt).....	36
13 pav. Mokesčių dalis valstybės biudžete ir trendo linija (%).....	37
14 pav. Valstybės biudžeto plano ir fakto palyginimas (tūkst. Lt).....	37
15 pav. Didžiausią svorį turinčių mokestinių pajamų pasiskirstymas 10-ties metų vidurkiu.....	38
16 pav. Didžiausią svorį turinčių mokestinių pajamų dinamika (tūkst. Lt).....	39
17 pav. Šešėlinės ir neapskaitytos ekonomikos dinamika %.....	39
18 pav. Mokesčių naštos dinamika 2004 – 2012 m. (%).....	40
19 pav. Ekspertų pasiskirstymas pagal lytį.....	41
20 pav. Ekspertų pasiskirstymas pagal amžių.....	41
21 pav. Ekspertų pasiskirstymas pagal išsilavinimą.....	42
22 pav. Ekspertų pasiskirstymas pagal išsilavinimo kryptį.....	42
23 pav. Ekspertų sutinku/nesutinku, kad Lietuvos mokesčių sistema neefektyvi.....	43
24 pav. Veiksniai darantys didžiausią įtaką mokesčių surinkimui įvertinti balais.....	44
25 pav. Ekspertų taip/ne, kad trūksta Lietuvoje mokestinio švietimo.....	45
26 pav. Mokesčių vengimo suvokimas.....	50
27 pav. Didelis darbo apmokėjimas skatina šešėlį.....	51
28 pav. Sankcijų didinimas nelegaliai veikiantiems.....	52
29 pav. Kasos aparatų įvedimas ir nefiskalinių čekių panaikinimas prisidėtų prie didesnio mokesčių surinkimo.....	52
30 pav. Ribojimas atsiskaityti grynaisiais pinigais.....	53
31 pav. Mokesčių strategijos pasirinkimas.....	53

IVADAS

„*Koks tu ir aš – tokia ir Lietuva*“ – šūkis, skirtas Baltijos kelio 25-mečio paminėjimui. Idėjos mintis yra parodyti, ką reiškia pilietiškumas šių dienų žmogui. Žodynas pilietiškumo sąvoką apibrėžia kaip pareigų atlikimą savo valstybei bei tautai. Į pilietiškumo sąvoką įeina vertybės, moralė, darbas, sąžiningumas... Pilietiškumui priskiriama visuomeninė veikla, aktyvumas per rinkimus, dalyvavimas pilietinėse akcijose, istorijos žinojimas, pagarba valstybės simboliams bei įstatymų laikymasis. (Mons. dr. A. Jurevičius) Manau, kad šis šūkis „*Koks tu ir aš – tokia ir Lietuva*“ gali būti taikomas labai plačiai ir universaliai. Mes, piliečiai, savo veiksmais (tiesiogiai ar netiesiogiai) formuojame valstybę ir jos politiką, todėl aš šūkį pritaikyčiau mokesčių mokėjimo prievolės vykdymui, nes nuo mūsų visų sumokėtų mokesčių priklauso Lietuvos ateitis.

Valstybė egzistuoja dėka žmonijos, kuri ją sudaro. Šalies ekonominės gerovės lygį formuoja pasirinkta mokesčių sistema, kurią sudaro visi šalyje mokami mokesčiai. Pajamos gautos iš mokesčių yra pagrindinis valstybės finansinių išteklių šaltinis, kurio pagrindu valstybė teikia viešąsias gėrybes, kitaip sakant, įgyvendina savo funkcijas teikdama švietimą, sveikatos apsaugą, krašto apsaugą, viešąją tvarką ir visuomenės apsaugą, meną, sportą, kultūrą ir kita.

Ekonomisto Žygimanto Maurico teigimu „Mokesčių sistema turi tarnauti pagrindiniam valstybės tikslui – didinti visuomenės gerovę“. Socialiniu požiūriu teisingą mokesčių sistema būtų ta, kuri visiems piliečiams teiktų vienodą ekonominę gerovę. Ekonomisto nuomone, siekiant įgyvendinti socialiai teisingą mokesčių sistemą labiausiai pasiturintys žmonės turėtų nešti didžiausią mokesčių našta. Pajamų nelygybė mažina socialinę gerovę. Gal ir gali skambėti keistai, bet vienas litas, paimtas iš pasiturinčio ir atiduotas vargšui, tą akimirką padidina bendrą visuomenės gerovę, ar du saikingai papietavę piliečiai visada yra geriau negu vienas persivalgęs, o kitas badaujantis.

Temos aktualumas. Valstybė gyvuodama gana ilgą laikotarpį dar vis nesugeba užtikrinti efektyvaus mokesčių surinkimo į biudžetą. Ši problema aktuali bet koku istoriniu ar ekonominiu laikotarpiu, nes mokestinės pajamos yra svarbiausias šalies finansų formavimo šalinis. Lietuva, kaip ir kitos valstybės, siekia sukurti efektyvią mokesčių sistemą, kuri užtikrintų mokesčių surinkimą ir tikslingą pajamų paskirstymą, siekiant visuotinės gerovės įgyvendinant valstybės funkcijas.

Valstybė, priimdama įstatymus mokesčių srityje, siekia, kad būtų užtikrinta prievolė mokėti mokesčius, ir, kad kuo daugiau mokesčių patektų į valstybės biudžetą. Prievolė mokėti mokesčius, sukuria natūralų mokesčių mokėtojų nepasitenkinimą ir bandymą sumažinti mokestį ar visiškai jo išvengti. Naujų mokesčių įvedimas ar esamų tarifų didinimas tampa didele mokestine našta mokesčių mokėtojams. Pabrėžtina tai, kad dideli mokesčiai iškreipia piliečių motyvaciją dirbti, darbdavius kurti naujas darbo vietas, o šalis tampa nepatraukli naujoms investicijoms. Valstybės užduotis sukurti tokią apmokestinimo politiką, kuri stiprintų šalies ekonomiką, padėtų sumažinti nedarbo lygį sukurdamą

naujas darbo vietas ir pritrauktų kuo daugiau investicijų.

Nepalanki ekonominė padėtis tiek eilinių piliečių, tiek verslininkų terpėse, dar labiau paskatino nelegalių ir nusikalstamų ekonominių veiklų išaugimą. Apie didėjančią nusikalstamumą, šešėlinės ekonomikos augimą ir kitus mokesčius sukčiavimus kiekvieną dieną informuoja žiniasklaida, pranešdama apie tūkstantines, o kartais net milijonines grobstomas sumas, kurios nepatenka į valstybės biudžetą.

Mokesčių slėpimas, vengimas ir šešėlinė ekonomika yra opi problema, su kuria kovoja beveik visos pasaulio valstybės. Lietuvos laisvosios rinkos institutas (toliau – LLRI), praneša, kad šešėlinės ekonomikos dalis sparčiai augo nuo 2008 metų ir 2010 metais sudarė net 28 proc. šalies bendrojo vidaus produkto (toliau – BVP), 2013 metais – 26 proc. BVP. Atlikti tyrimai rodo, kad 2014-aisiais šešėlinė ekonomika Lietuvoje sudarys 25 proc. BVP. Šešėlis jau šeštus metus iš eilės bus smarkiai didesnis nei prieš krizę, kai siekė 18 proc. BVP. „Net ketvirtadalis šalies ekonomikos šiemet vis dar suksis šešėlinėje ekonomikoje. Nors šešėlis šiek tiek sumažėjo, tai didžiąja dalimi lėmė pagerėjusi ekonominė šalies situacija, o ne sumažėję mokesčiai ar palankesnė reguliavimo aplinka. Valdžia kovoja su šešėliu, bet kol žmonių pajamos mažos, o mokesčiai aukšti ir galimybės veikti legaliai suvaržytos – tol turėsime šešėlį“, – teigia LLRI vyr. ekspertas Vytautas Žukauskas.

Tyrimo problema. Kokie veiksniai daro didžiausią įtaką efektyviam mokesčių surinkimui į valstybės biudžetą?

Hipotezės.

H₁ – mokesčių našta yra svarbiausias veiksnys skatinantis šešėlinę ekonomiką, kuri daro didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui į valstybės biudžetą.

Tyrimo objektas. Mokesčių surinkimo problemos į valstybės biudžetą ir priemonės kovai su mokesčių vengimu.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti mokesčių surinkimo problemas į valstybės biudžetą ir priemones kovai su mokesčių vengimu teoriniu aspektu ir atlikti ekspertinį vertinimą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokesčių sampratą ir svarbą valstybės biudžetui bei pateikti Lietuvos mokesčių sistemą;
2. Išanalizuoti teoriniu aspektu mokesčių surinkimo problemas į valstybės biudžetą ir priemones kovai su mokesčių vengimu;
3. Atlikti mokesčių valstybės biudžeto pajamų 2004–2013 m. statistinę apžvalgą;
4. Atlikti ekspertinį vertinimą, įvertinti ekspertų nuomonių suderinamumą ir pateikti gautus rezultatus.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros šaltinių (moksliniai straipsniai, publikacijos, monografijos, Finansų ministerijos ir Lietuvos laisvosios rinkos instituto duomenys) analizė, statistinė

analizė, anketavimas ir gautų duomenų analizė, rangavimo metodas.

Darbo struktūra.

Pirmoje baigiamojo magistro darbo dalyje analizuojamas tyrimo objektas, atliekama mokslinių literatūros šaltinių analizė, siekiant identifikuoti mokesčių surinkimo problemas į valstybės biudžetą ir priemones kovai su mokesčių vengimu.

Antroje baigiamojo magistro darbo dalyje formuojama hipotezė pagal pirmos dalies atliktą analizę, pasirenkamas mokslinio tyrimo metodas, formuojami anketos klausimai pagal iškeltą hipotezę, atrenkami ekspertai.

Trečioje baigiamojo magistro darbo dalyje atliekama Finansų ministerijos ir Lietuvos laisvosios rinkos instituto duomenų statistinė analizė, sisteminami anketavimo būdu gauti ekspertų atsakymai, skaičiuojamas ekspertų nuomonių suderinamumas, įvertinami kriterijai, darantys didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui, pagrindžiama antroje dalyje iškelta hipotezė.

1. MOKESČIŲ SURINKIMO Į VALSTYBĖS BIUDŽETĄ PROBLEMOS IR PRIEMONĖS KOVAI SU MOKESČIŲ VENGIMU

1.1. Mokesčių samprata ir mokesčių svarba valstybės biudžete

Valstybės pareiga yra vykdyti tas veiklas, kurių negali pasiūlyti privatūs juridiniai ar fiziniai asmenys. Istorija byloja, kad anuomet svarbiausia ir kone vienintelė valstybės funkcija buvo užtikrinti saugumą savo piliečiams, suteikti apsaugą karo metu ir palaikyti vidaus tvarką. Tvarkos palaikymui buvo būtina policijos sistema, atsirado poreikis teikti socialines garantijas vargšams, suteikiant jiems nemokamą švietimą, mediciną. Tačiau bėgant laikui keitėsi socialinės bei ekonominės ir politinės šalies nuostatos, kurios valstybės atsakomybėn atidavė vis daugiau funkcijų. (Buškevičiūtė, 2005). Valstybė, norėdama užtikrinti visuomeninę gerovę, turi atlikti daug funkcijų, kurioms įvykdyti reikia didelių finansinių išteklių, todėl atsirado poreikis rinkti mokesčius, kad galėtų padengti valstybės išlaidas. Atskiri mokesčiai bei mokesčių sistemos formavosi įvairiomis sąlygomis.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 127 straipsnis skelbia, kad „Valstybės biudžeto pajamos formuojamos iš mokesčių, privalomų mokėjimų, rinkliavų, pajamų iš valstybinio turto ir kitų įplaukų. Mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“.

Biudžetas – valstybės biudžetas, savivaldybių biudžetai, taip pat pinigų fondai, į kuriuos teisės aktų nustatyta tvarka mokami mokesčiai. Valstybės biudžetas – Lietuvos Respublikos Seimo (toliau – Seimas) tvirtinamas valstybės biudžeto pajamų ir asignavimų planas biudžetiniams metams. Valstybės biudžeto pajamas sudaro: pajamos iš mokesčių, pajamos iš valstybės turto, valstybės biudžetinių įstaigų pajamos, negražintina finansinė parama, dotacijos ir kitos pajamos.

Lietuvos Respublikos Mokesčių administravimo įstatyme mokesčių samprata apibrėžta, kaip mokestinė prievolė valstybei. Mokestis – mokesčio įstatyme mokesčių mokėtojai nustatyta pinigine prievolė valstybei. Mokesčiai yra privalomojo pobūdžio, kuriuos turi mokėti kiekvienas šalies gyventojas. Mokesčių mokėjimą galima suprasti ne tik kaip prievolę valstybei, bet ir kaip pareigą, kurią mokesčių mokėtojai turi atlikti, laikydamiesi atitinkamo mokesčio įstatymo, tinkamai apskaičiuoti mokestį ir nustatytais terminais jį mokėti.

Mokesčių atsiradimas siejamas su valstybės susikūrimu. Stačiokas ir Rimas (2004) teigia, kad mokesčiai yra susiję su valstybės atsiradimu, ir keičiantis visuomeninėms ekonominėms formacijoms keičiasi ir renkami mokesčiai. Keičiantis pasaulio ekonomikai, visuomeninėms ir politinėms gyvenimo sąlygoms, kartu keičiasi ir žmonių požiūris į mokamus mokesčius bei rinkliavas. „Mokesčiai – įstatymų tvarka viešosios valdžios nustatyta privaloma pinigine prievolė (įmoka), už kurią jokia specialia paslauga mokesčių mokėtojai nėra atlyginama.“ (Stačiokas, Rimas, 2004 p. 4). Autoriai teigia, kad „Apie mokesčius, jų „užkrautą“ žmonėms naštą, mokesčių apskaičiavimo prieštaras,

rinkimo prievartinį pobūdį plačiai ir įvairiai kalba nuo seniausių laikų“. (p. 8).

„Mokesčiai yra ūkio subjektų ir gyventojų privalomieji mokėjimai valstybei“ (Meidūnas, Puzinauskas, 2001 p. 5). Autoriai taip pat mokesčių atsiradimą sieja su valstybės susikūrimu, todėl jie sako, kad mokesčių neturėtume peikti, jie visada buvo ir bus, šią savo nuomonę pagrįsdami B. Franklino žodžiais „Gyvenime yra neišvengiami du dalykai: mirtis ir mokesčiai“. Šapalienė (2008) teigia, kad „Mokestis – valstybės nustatyta pinigų suma, kurią turi sumokėti fizinis ar juridinis asmuo nuo savo veiklos rezultatų arba atliktų ar tik norimų atlikti veiksmų.“ (p. 9).

Specialistų praktikų ir mokslininkų labiausiai pripažintos ir analizuojamos žinomiausios trys mokesčių teorijos:

- **Mokesčiai – apmoka už vyriausybės teikiamas paslaugas.** Šios teorijos pradininkai Adamas Smitas ir Dovydas Rikardas. Klasikinė ekonomikos teorija analizuoja mokesčius, kaip atlyginimą vyriausybei už jos teikiamą ekonominę, socialinę bei politinę veiklą. Džeimsas Bjukanenas, Džonas Hiksas ir kiti mokslininkai pakoregavo šią teoriją ir jie teigė, kad mokesčiai yra kaina už vyriausybės suteiktą vidinę ramybę ir saugumo garantiją, nes Valstybė fiskalinę politiką¹ įgyvendina vardan visų gyventojų interesų (Stačiokas, Rimas, 2004).
- **Mokesčiai – ekonomikos stabilizavimo priemonė.** Dž. Keinsio manymu, ekonomika negali reguliuotis pati. Mokestinės pajamos kinta priklausomai nuo mokesčių tarifų ir gyventojų gaunamų pajamų. Žmonės yra linkę taupyti, todėl Dž. Keinsio tvirtinimu, ekonominė gerovė priklauso nuo investicijų, o ne nuo santaupų. Jeigu santaupų turime daugiau nei investicijų, valstybės pajamos mažėja, o tai veda link krizės. Ši teorija siekė sureguliuoti paklausą su pasiūla per mokesčius, Dž. Keinsas pasiūlė, kad reikia mokesčius mažinti bei teikti lengvatinius kreditus tiems gamintojams, kurie gamina paklausias prekes, kurių šalyje yra deficitas. Ir atvirkščiai, gamintojams, kurie gamina nepaklausias rinkoje prekes, didinti mokesčius. Šios ir panašios priemonės sureguliuodavo ekonomiką ir valstybę išvengdavo didelių ekonominių nuostolių (Stačiokas, Rimas, 2004).
- **Mokesčiai – pajamų išlyginimo įrankis.** Šios teorijos propaguotojai yra Žanas Furastje, Saimonas Kuznecas, Robertas Tiboldas ir kiti ekonomistai. Jų nuomone, valstybė imamais tiesioginiais mokesčiais, taikant progresyvinius mokesčių tarifus gali likviduoti turtinę nelygybę. Jų teigimu, per mokesčius ir transferinius² mokėjimus valstybė perskirsto nacionalines pajamas neturtingiesiems. Ekonomistų nuomone, siekiant, kad verslininkams

1 Fiskalinė politika – visuma priemonių, kuriomis vyriausybė siekia paveikti visuminę paklausą, kad būtų sumažinti cikliniai svyravimai ir išsaugotas visiškasis užimtumas nespartinant infliacijos tempų. Ekonomikos terminų žodynas. <http://www.ekonomika.lt/ekonomikos-terminu-zodynas/fiskaline-politika> [žiūrėta 2014 06 10]

2 Pašalpos (transferiniai mokėjimai) - nacionalinių pajamų paskirstymo forma, siekiant garantuoti socialines garantijas (pensijas, draudimus dėl nedarbo, motinystę ir pan.) Ekonomikos terminų žodynas. <http://www.ekonomika.lt/ekonomikos-terminu-zodynas/pasalpos-transferiniai-mokejimai> [žiūrėta 2014 06 10]

neišnyktų stimulus plėsti gamybą, reikia riboti jų apmokestinimą (Stačiokas, Rimas, 2004).

Piliečiai turi prievolę mokėti mokesčius ne tik į valstybės biudžetą ar tikslinės paskirties centralizuotus valstybės lėšų fondus, bet ir privačioms ar valstybės įmonėms, kurios teikia jiems komunalines paslaugas. Dažnai mokėjimai už šildymo paslaugas, elektrą, vandenį ar dujas tapatinami su mokesčiais valstybei, tačiau šias įmokas gauna įmonės teikiančios komunalines paslaugas.

Mokesčiai renkami vienam tikslui, kad sukauptų reikiamus piniginius fondus, juos perskirstytų ir galėtų įgyvendinti savo funkcijas. Valstybė savo funkcijoms įgyvendinti naudoja finansus. Finansai – tai visuma ekonominių piniginių santykių, susijusių su nacionalinio bendro vidaus produkto paskirstymu, perskirstymu, paskirstant ir panaudojant piniginius lėšų fondus, reikalingus visuomenės poreikiams tenkinti (Buckiūnienė, 2002, p. 27). Pasak autorės, valstybės finansinė tvarka remiasi kultūrine, socialine, politine ir ekonomine struktūra. Jau nuo senų laikų finansai turi didelę reikšmę ekonominei, politinei ir kultūrinei raidai. Finansų pagrindinis tikslas – finansinių atsargų telkimas visuomenės poreikiams tenkinti.

Apibendrinant mokesčio sampratą ir mokesčių svarbą valstybei, galima teigti, kad mokesčiai nuo seniausių laikų, siejant su valstybės atsiradimu, yra pagrindinis valstybės finansinis šaltinis. Mokesčių mokėjimas tai ne tik prievolė valstybei, bet ir pareiga, nes mokesčiai tarsi atlygis valstybei už teikiamas paslaugas, mokesčiai yra ekonomikos reguliavimo priemonė ir pajamų išlyginimo įrankis.

1.2. Lietuvos mokesčių sistema, klasifikacija, elementai ir funkcijos

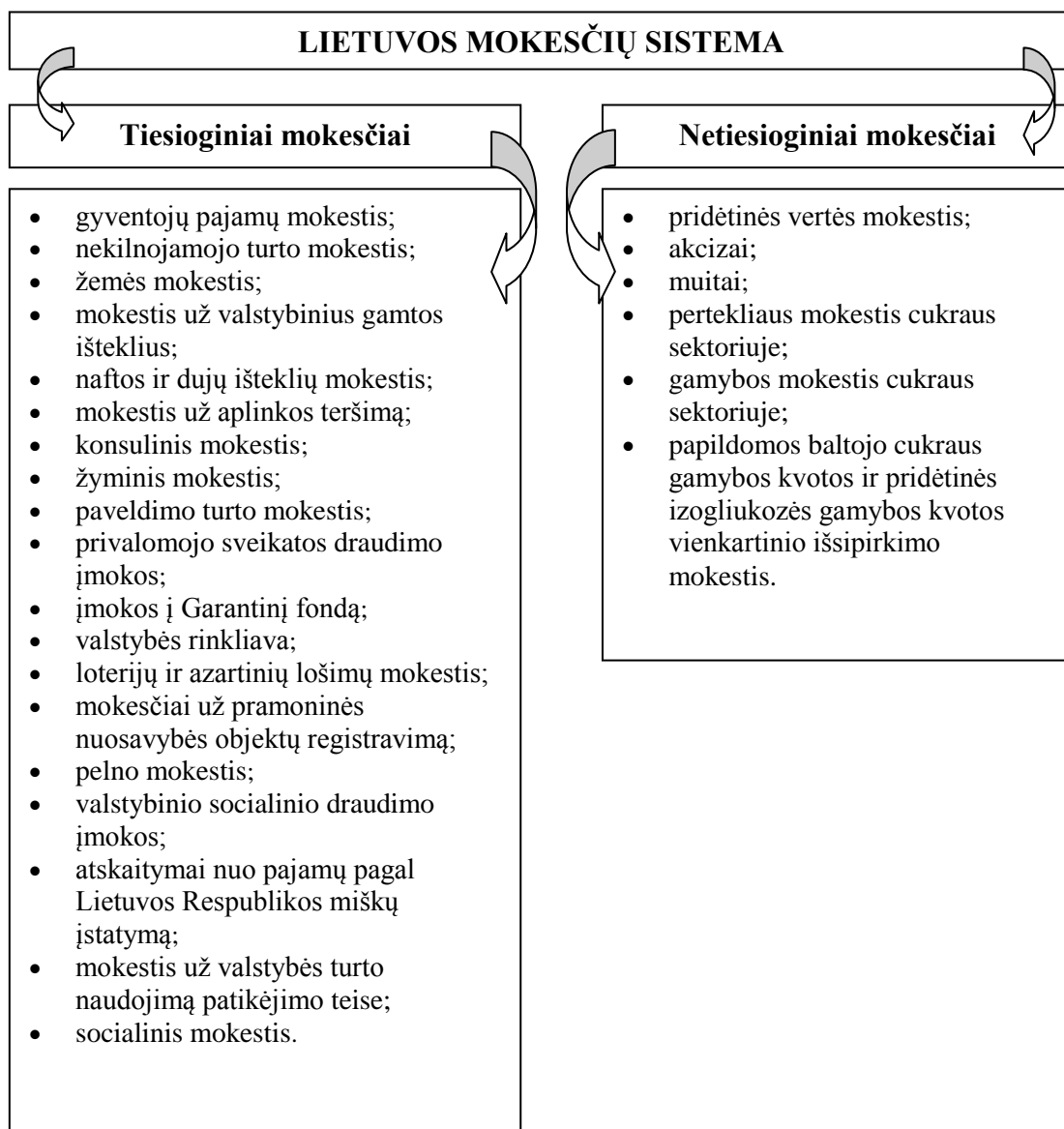
Po nepriklausomybės atkūrimo valstybei teko didelis uždavinys sukurti tokią mokesčių sistemą, kuri atitiktų šalies ekonominę ir socialinę pasaulėžiūrą. Tačiau tai įgyvendinti nėra taip paprasta, todėl Lietuvos mokesčių sistema vis dar yra reformų kelyje.

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, susikūrus laisvosioms rinkoms, Lietuvos mokesčių sistema tapo vis sunkiau sukontroliuojama dėl išaugusio mokesčių mokėtojų skaičiaus. Anuomet kuriant mokesčių sistemą, didžiąja dalimi ji buvo formuojama pagal Vakarų valstybių mokesčių sistemas. Buvo nustatomi beveik tokie patys mokesčiai su atitinkamais tarifais. Lietuvos mokesčių sistema turi panašius trūkumus kaip ir Vakarų valstybių mokesčių sistemos, kurias reikia tobulinti.

Mokesčių sistema – kiekvienai valstybei būdinga tarpusavyje susijusių, vienas kitą lemiančių mokesčių visuma, nustatyta sprendžiant apmokestinimui keliamus uždavinius, taip pat vyriausybės apmokestinimui keliamus uždavinius; ji išreiškia vyriausybės socialinę, ekonominę ir fiskalinę politiką. (Ekonomikos terminų žodynas). Kitaip tariant, mokesčių sistema – tai vienas su kitu susijusių mokesčių visuma. Mokesčių sąvokai artima yra rinkliavų sąvoka. Rinkliava – tai pinigine prievole už suteiktas valstybines paslaugas. Pasak ekonomisto Foldes, (Meidūnas, Puzinauskas, 2001, p. 16) „mokesčių sistema – tai sutraukimas atskirų mokesčių į vieną logišką koncepciją, kuri rodo jų

įvairumą ir reiškia jų bendrą tikslą bei sudaro vieną darnų vienetą.“

Pagrindinis teisės aktas, nusakantis Lietuvos mokesčių sistemą, yra Lietuvos Respublikos Mokesčių administravimo įstatymas (toliau – MAĮ). „Šis įstatymas nustato pagrindines sąvokas ir taisykles, kurių būtina laikytis vykdant mokesčių įstatymus, pagrindinius apmokestinimo mokesčiais teisinio reglamentavimo principus, įtvirtina Lietuvos Respublikoje taikomų mokesčių sąrašą, nustato mokesčių administratoriaus funkcijas, teises ir pareigas, mokesčių mokėtojo teises ir pareigas, mokesčių apskaičiavimą ir sumokėjimą, mokesčio bei su juo susijusių sumų priverstinio išieškojimo bei mokestinių ginčų nagrinėjimo tvarką.“ (MAĮ 1str. 1 dalis). Šiuo metu Lietuvos mokesčių sistemą (žr. 1 pav.) sudaro 25 mokesčiai.

Šaltinis: sudaryta pagal LR mokesčių administravimo įstatymą 3 str., 2004 m. balandžio 13 d. Nr. IX-2112

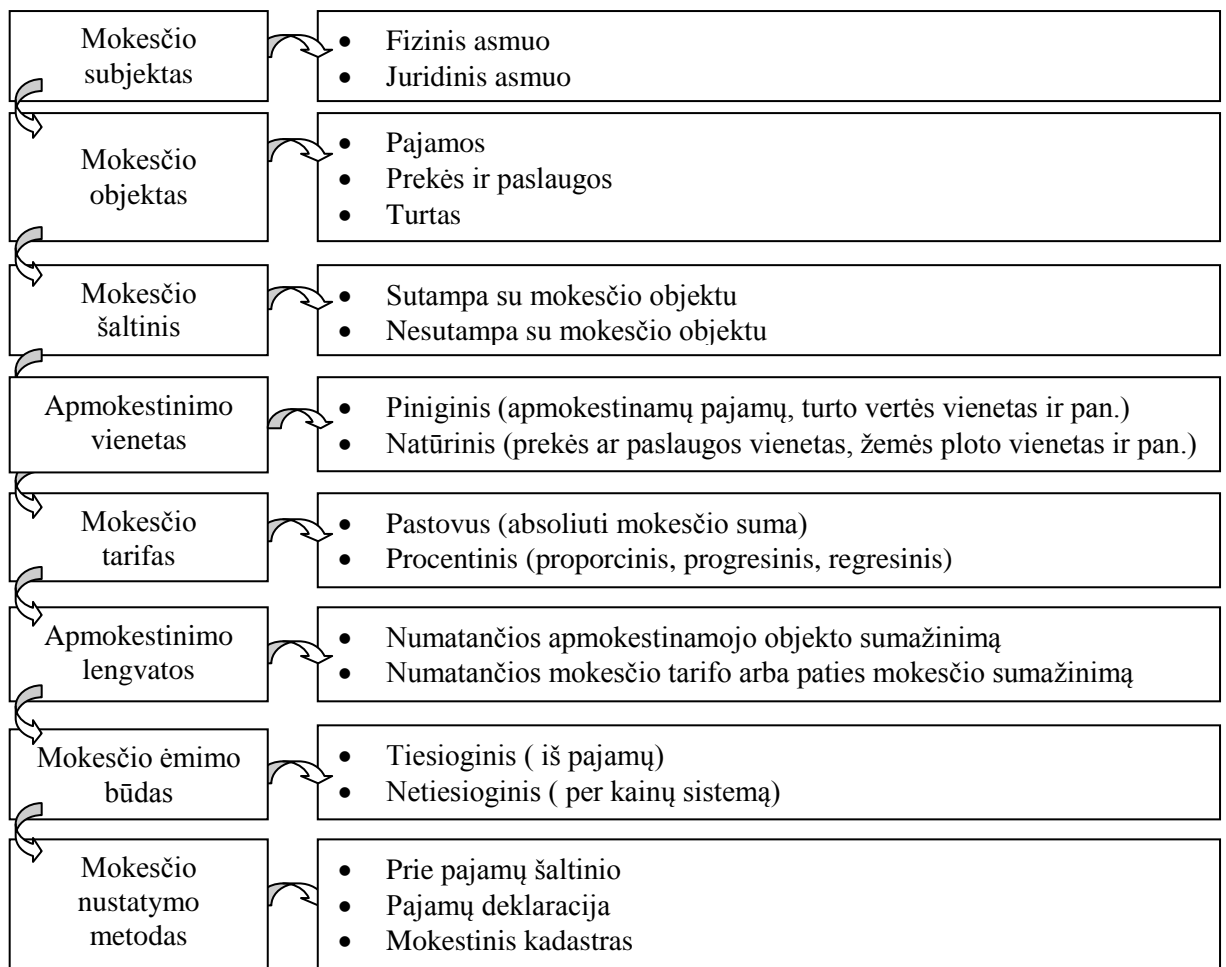
1 pav. Lietuvos Respublikos mokesčių sistema

Lietuvos, kaip ir kitų šalių, mokesčių sistemoje galima išskirti dvi mokesčių grupes pagal jų

ėmimo būdą (Levišauskaitė ir Šuškys, 2003):

- **Tiesioginiai mokesčiai** – tokie, kurie tiesiogiai nustatomi mokesčių subjektams, ir jie yra šių mokesčių mokėtojai.
- **Netiesioginiai mokesčiai** – tokie, kurie nustatomi prekėms, paslaugoms, ir juos moka tie, kurie perka prekes ar naudojami paslaugomis. Netiesioginiai mokesčiai yra įtraukiami į prekės ar paslaugos kainą. Asmuo, kuris parduoda prekes ar paslaugas, gauna mokesčio sumą, kurią sumoka į valstybės biudžetą.

Mokesčiai gali būti klasifikuojami ir pagal apskaičiavimo metodą: **vienetiniai** – konkreti suma apmokestinimo vienetui, **proporciniai** – visas objektas apmokestinamas vienodu procentu, **progresiniai** – didėjant objekto apimčiai, didėja mokesčio tarifas, ir **regresiniai** – didėjant objekto apimčiai, mažėja apmokestinimo procentai. Pagal įmokų pasiskirstymą mokesčiai klasifikuojami į **valstybinius** – jie skirti centrinės vyriausybės funkcijų išlaidoms dengti, ir **vietinius** – juos administruoja vietos organai (savivaldybės), patenka į savivaldybių biudžetus. Taip pat, mokesčius galima skirstyti į **bendruosius** – mokami į valstybės išdą, ir **specialiuosius** – skirti valstybiniam fondams. (Meidūnas, Puzinauskas, 2001).

Šaltinis: adaptuota pagal Meidūnas, Puzinauskas, 2001, p. 22–23

2 pav. Mokesčių elementų schema

Kiekvienas mokestis turi bendruosius elementus – subjektas, objektas, šaltinis, apmokestinimo vienetą, tarifas, mokesčio suma, mokesčio lengvata, ėmimo būdą ir mokesčio nustatymo metodą.

Elementai nusako kas, už ką, koku tarifu, ir nuo kokios apmokestinimo bazės, turi skaičiuoti ir mokėti mokesčius valstybei. (žr. 2 pav.).

„Mokesčių raida parodė, jog nacionalinių ir tikslinės paskirties lėšų fondų formavimo svarbiausias, dažnai ir vienintelis, šaltinis yra valstybės imami mokesčiai.“ (Buckiūnienė, 2005, p. 10). Taigi, mokesčiai yra būtini kaip ekonominio ir socialinio egzistavimo pagrindas. Mokesčiai įgyvendina tris funkcijas (Buškevičiūtė, 2005):

- **Fiskalinė** – pasireiškia tuo, kad biudžeto pajamos formuojamos remiantis šalies mokesčių sistema.
- **Perskirstomoji** – ši funkcija susijusi su fiskaline, surenkamos mokesčių mokėtojų lėšos perskirstomos tarp šalies gyventojų, verslo bei ūkio subjektų.
- **Reguliavimo** – ši funkcija pasireiškia per mokesčių įstatymus, kurie gali skatinti ekonomiką, stabdyti ją, kovoti su infliacija, nedarbu ir panašiai.

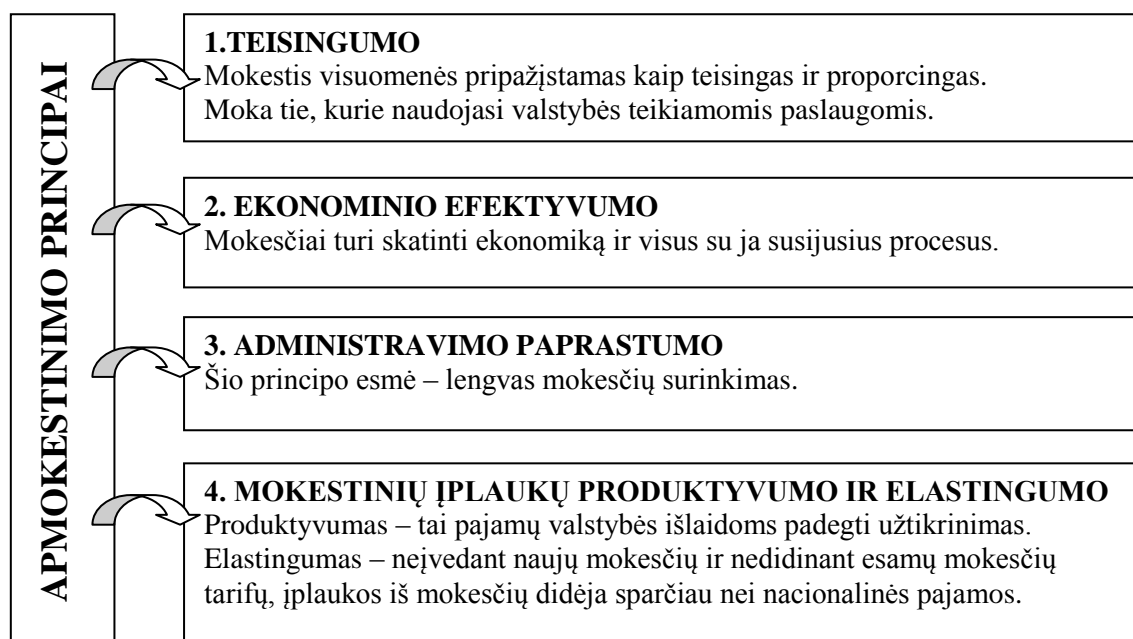
Lietuva siekia sukurti tokią mokesčių sistemą, kuri skatintų ekonomikos augimą, proporcingą ir teisingą mokesčių pasiskirstymą, išlaikytų tinkamą konkurencingumo lygį, užtikrintų stabilias biudžeto pajamas. Remiantis mokesčių administravimo įstatymo 6 straipsniu, pagrindiniai apmokestinimo ir taikymo principai yra šie: mokesčių mokėtojų lygybės, teisingumo ir visuotinio privalomumo, apmokestinimo aiškumo, turinio viršenybės prieš formą.

Pagrindiniai principai, kurių laikomasi kuriant ir tobulinant mokesčių sistemą yra:

- **mokesčių mokėtojų lygybės principas** – taikant mokesčių įstatymus, visi mokesčių mokėtojai dėl šių įstatymų nustatytų sąlygų yra lygūs;
- **teisingumo ir visuotinio privalomumo principas** – kiekvienas mokesčių mokėtojas privalo mokėti įstatymų nustatytus mokesčius, laikydamasis mokesčio apskaičiavimo ir mokėjimo tvarkos, mokesčių lengvatos negali būti individualaus pobūdžio, mokesčių administratorius, administruodamas mokesčius, privalo vadovautis protingumo ir teisingumo kriterijais;
- **apmokestinimo aiškumo principas** – mokestinės prievolės turinys teisės aktuose turi būti aiškiai apibrėžtas;
- **turinio viršenybės prieš formą principas** – mokesčių teisiniuose santykiuose viršenybė teikiama šių santykių dalyvių veiklos turiniui, o ne jos formaliai išraiškai. (MAI 6 str.).

„Apmokestinimas – tai menas taip nupešti žąsį, kad pūkų būtų kuo daugiau, o gagenimo – kuo mažiau.“ – Žanas Baptistas Kolbertas, XVII a. prancūzų valstybės veikėjas. Visuma įvairių mokesčių, kuriais įgyvendinami tam tikri valstybės principai, sudaro mokesčių sistemą, kuri formuojama atsižvelgiant į apmokestinimui keliamus uždavinius. Visų valstybių apmokestinimo uždavinys išliko nuo senų laikų vienas ir tas pats – surinkti valstybei pajamų, kad būtų įgyvendintos valstybės

funkcijos. Tačiau apmokestinimas neturi neigiamai veikti šalies ekonominės ar socialinės padėties. Apmokestinimo klasikinius principus 1776 m. suformavo A. Smitas veikalė „Tautų turto prigimties ir priežasčių tyrinėjimas.“ (Meidūnas, Puzinauskas, 2001, p. 11). Bėgant šimtmečiams apmokestinimo principai (žr. 3 pav.) keitėsi, tačiau iki šių dienų ekonominė esmė ir nauda išliko.

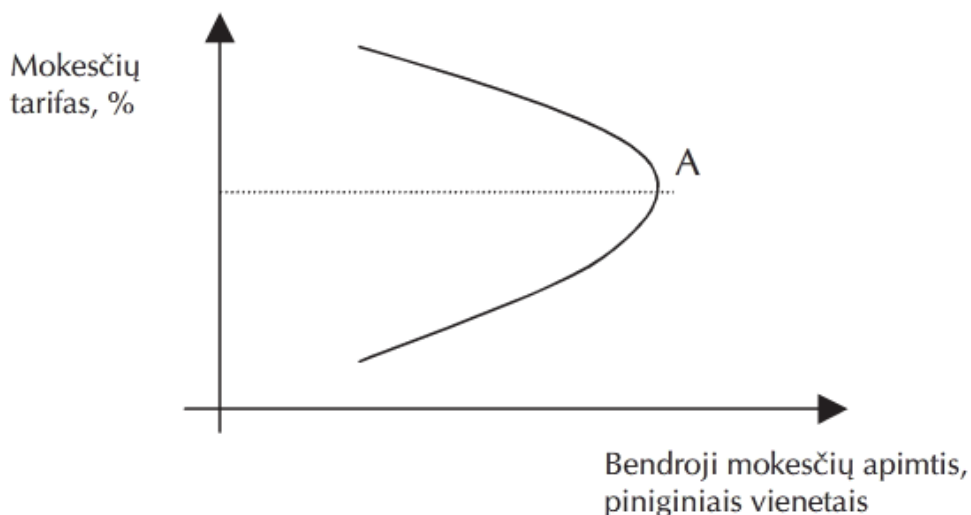

Šaltinis: sudaryta pagal V. Meidūnas, P. Puzinauskas, 2001. P. 10–15.

3 pav. Apmokestinimo principai

Efektyvi ir teisinga mokesčių sistema gali vadintis ta, kuri išvengia dvigubo apmokestinimo tam pačiam turtui ar pajamoms, ir tolygiai tarp ūkio subjektų paskirsto mokesčių našta. Ekonomistė R. Vainienė ekonomikos terminų žodyne mokesčių našta apibrėžia taip: „rodiklis, skirtas įvertinti mokamų mokesčių dydį ir kitas su mokesčių mokėjimu susijusias išlaidas. Mokesčių našta gali būti matuojama absoliučia sumokėtų mokesčių suma, absoliučia mokesčių suma, tenkančia vienam gyventojui, sumokėtus mokesčius lyginant su pajamomis ar bendruoju vidaus produktu, jei skaičiuojama bendroji mokesčių našta. Mokesčių našta gali būti individuali ir bendra. Individuali mokesčių našta įvertinama asmens ar įmonės mokamų mokesčių dydį, o bendra – visų šalies gyventojų mokamų mokesčių dydį. Mokesčių našta gali būti tiesioginė, apimanti mokamų mokesčių sumą, netiesioginė, apimanti mokesčių mokėjimo sukuriamas išlaidas (gaištamą laiką), ir paslėptoji, įvertinama kaip surinktų mokesčių panaudojimo sukuriama našta.“

Formuojant efektyvią mokesčių sistemą, derėtų atkreipti dėmesį į mokesčių našta. A. Laffer sukūrė teoriją, kuri išreiškia priklausomybę tarp mokesčio tarifo ir biudžeto pajamų (mokestinių įplaukų santykiui su BVP) (žr. 4 pav.).

Šaltinis: Levišauskaitė, Rūškys, 2003, p. 83

4 pav. Mokesčių tarifų ir mokestinių įplaukų priklausomybė (A. Laffero kreivė)

Iš 4 pav. matome, kad mokestinės įplaukos stabilizuojasi, kai mokesčių našta pasiekia tam tikrą lygį. Didinant mokesčių tarifus, mokestinės įplaukos mažėja dėl legalios ekonomikos pasitraukimo į šešėlį, ar dėl padidėjusio vengimo mokėti mokesčius.

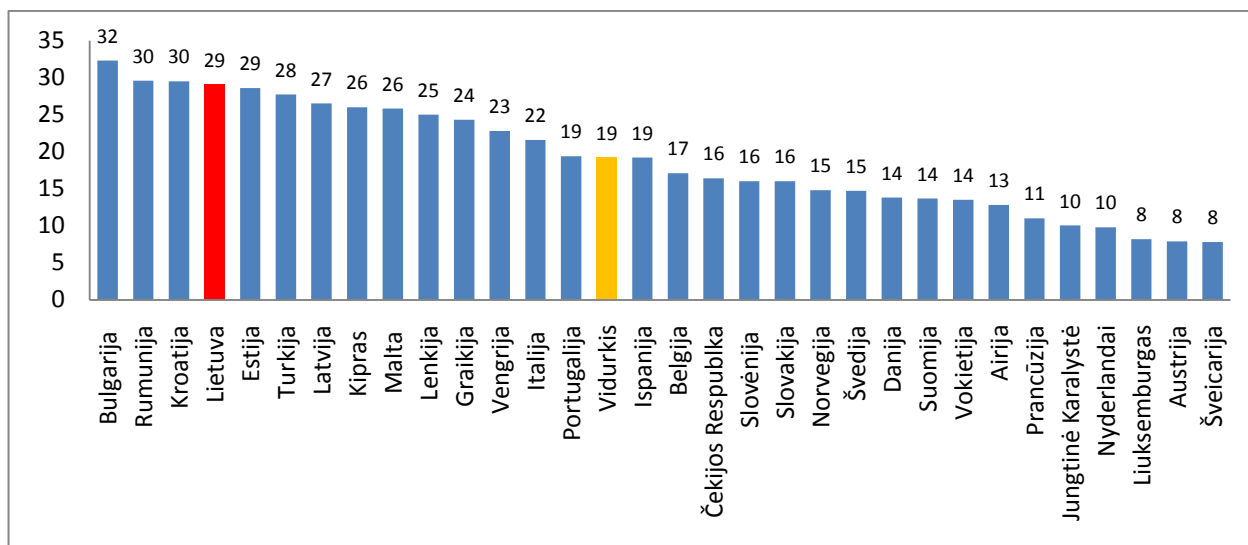
Apibendrinant Lietuvos mokesčių sistemą, galima sakyti, kad sistema apima mokesčių visumą, mokesčių tarifus, ėmimo būdą, apmokestinimo šaltinį, subjektus ir lengvatas. Formuojant mokesčių sistemą būtina laikytis apmokestinimo principų, tai teisingumo, ekonominio efektyvumo, administravimo paprastumo, mokestinių pajamų produktyvumo ir elastingumo. Nustatant mokesčių tarifus nereikėtų pamiršti, kad mokestinės pajamos stabilizuojasi, kai mokesčių našta pasiekia tam tikrą lygį, kitu atveju dėl padidėjusios mokestinės naštos legali ekonomika pasitrauks į šešėlį.

1.3. Mokesčių surinkimo į valstybės biudžetą problemos

Dėl mokesčių slėpimo ir mokestinio sukčiavimo mažėja valstybės gebėjimas surinkti pajamas ir vykdyti savo ekonominę politiką. Valstybė yra priversta mažinti išlaidas ir didinti pajamas, nes dėl mokesčių slėpimo fiskalinę politiką vykdyti tampa vis sunkiau. Mokestinis sukčiavimas yra tam tikros formos tyčinis mokesčių slėpimas, už kurį paprastai baudžiama pagal baudžiamąją teisę. Šis terminas apima atvejus, kai tyčia pateikiama klaidinga informacija arba klastojami dokumentai, kai mokesčių mokėtojas nuo mokesčių administratoriaus nuslepia pajamas ar informaciją, sumoka mažiau mokesčių nei teisiškai priklauso mokėti, kai prievolė mokėti mokestį yra nuslepiaama ar ignoruojama. (Europos Komisija, 2012).

Esminis kriterijus, nusakantis problemos mastą ne tik Lietuvoje, bet ir visose Europos

valstybėse, yra tai, kad šešėlinė ekonomika vidutiniškai sudaro beveik penktadalį (19,2 %) BVP. (žr. 5 pav.).

Šaltinis: Schneider, F. (2012).

5 pav. 2012 m. šešėlinės ekonomikos dydis 31 Europos Šalyse (BVP procentinė dalis)

Iš 5 pav. matome, kad šešėlinė ekonomika sudaro vieną trečiąją visos šalies BVP. Lietuva tarp 31 Europos valstybių užima ketvirtą vietą pagal šešėlinės ekonomikos mastą šalyje. Dėl šios priežasties kovai su mokestiniu sukčiavimu ir mokesčių slėpimu reikia skirti daug dėmesio, nes šios problemos sprendimas valstybei gali duoti labai daug naudos. Sumažinusi mokesčių slėpimą ir sukčiavimus valstybė galės surinkti daugiau mokestinių pajamų ir tai suteiktų daugiau laisvės koreguojant mokesčių sistemą, kad ji dar labiau skatintų ekonomikos augimą. Taigi, valstybei yra būtina užtikrinti veiksmingesnį ir efektyvesnį mokesčių surinkimą.

Klausimą „Dėl kokių priežasčių valstybė nesurenka pajamų į biudžetą?“ ekonomistai praktikai, teoretikai ir analitikai mokslinėje literatūroje analizuoja gan plačiai, tačiau visi jie išskiria pagrindines priežastis dėl ko, valstybė nesurenka pajamų į biudžetą: tai šešėlinę ekonomiką, oficialiai neapskaiytą ekonomiką, aukštą mokesčių naštos ir korupcijos lygį šalyje bei kitas priežastis.

Šešėlinė ekonomika. „Šešėlinė ekonomika – tai ekonominė veikla (t.y. pagamintos prekės arba suteiktos paslaugos), vykdoma nesilaikant galiojančių teisės aktų ar reikalavimų, ir kuri yra oficialiai nedeklaruojama siekiant išvengti mokesčių ar reguliavimų“. (Žukauskas, 2012).

Remiantis Schneider ir Enste (2002), šešėlinė ekonomika apima ne tik neteisėtą veiklą, bet taip pat apima visas ekonomines veiklos rūšis, kurios būtų paprastai apmokestinamos, jei būtų pranešta Mokesčių inspekcijai. Šešėlinė ekonomika dar yra vadinama požemine, neformalia ar paraleline ekonomika. Pasak Schneider ir Enste (2002), tiksliai apibrėžti šešėlinę ekonomiką yra gana sunku, nes ji vystosi visą laiką, prisitaiko prie mokestinių ir teisinių pokyčių. Autoriai Schneider, Enste, (2002)

išskiria požeminės ekonominės veiklos tipus. (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Požeminės ekonomikos veiklos rūšys

Veiklos rūšis	Piniginiai sandoriai		Prekiniai sandoriai	
Nelegali veikla	<ul style="list-style-type: none"> • Prekyba vogtomis prekėmis; • prekyba narkotikais ir jų gamyba; • prostitucija; • azartiniai lošimai; • kontrabanda; • sukčiavimas. 		<ul style="list-style-type: none"> • Barteriniai narkotikų, pavogtų ar kontrabandinių prekių mainai; • gamyba arba auginimas narkotinių medžiagų savo reikmėms; • vagystė asmeniniam naudojimui. 	
	Mokesčių apėjimas	Mokesčių panaikinimas	Mokesčių apėjimas	Mokesčių panaikinimas
Legali veikla	Neregistruotos pajamos iš savarankiško darbo; nedeklaruotas turtas, pajamos iš paslaugų ar prekių.	Suteiktos darbuotojams nuolaidos, papildomos lengvatos.	Paslaugų ar prekių mainai.	Kolektyviniai darbai vieni pas kitus. (Kaimynas–kaimynui).

Šaltinis: Friedrich Schneider ir Dominik Enste (2002).

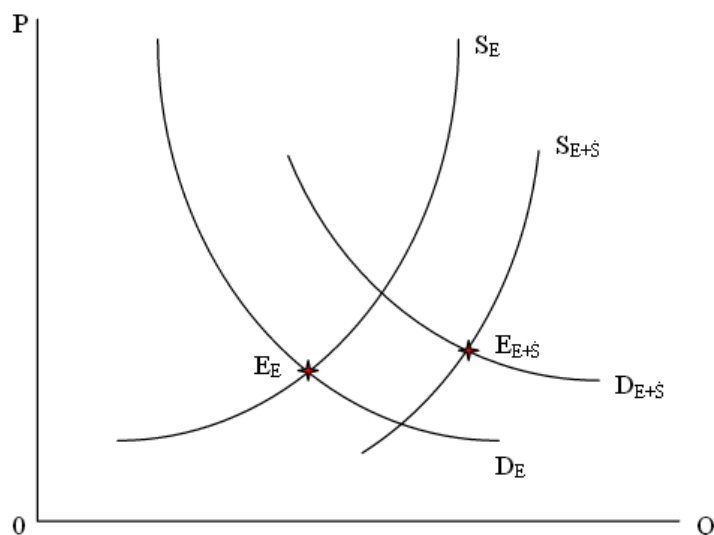
Pagrindiniai veiksniai, skatinantys šešėlinės ekonomikos augimą, yra: auganti mokesčių našta, socialinio draudimo įmokos ir dideli apmokestinimai oficialioje darbo rinkoje, nes darbo užmokesčio apmokestinimo tarifai oficialioje ekonomikoje vaidina svarbų vaidmenį. (Schneider, Enste, 2002). Užsienio autoriai Schneider ir Enste (2002) sako, kad mokesčiai ir socialinio draudimo įmokos, pridėtos prie darbo sąnaudų oficialioje ekonomikoje, yra ženklios sumos, kurios skatina šešėlinę ekonomiką. Kuo didesnis skirtumas tarp visų išlaidų oficialioje ekonomikoje ir po pajamų atskaičius mokesčius, tuo didesnė paskata darbdaviams ir darbuotojams šio skirtumo išvengti, pereinant į šešėlinę ekonomiką.

Pasak Žukausko, (2012) „Pagrindinė šešėlinės ekonomikos priežastis yra reguliavimų ir mokesčių lygis. Kuo didesni yra mokesčiai ir kuo daugiau privalomų reguliavimų patiria veikiantieji legaliai, tuo didesnė paskata rinkos dalyviams yra vengti šių reguliavimų veikiant šešėlyje“. Autorius mokesčių administravimui keliamus reikalavimus ir reguliavimus prilygina veiklos sąnaudoms. Kai šios legalios veiklos sąnaudos smarkiai pralenkia nelegalios veiklos sąnaudas (baudas, delspinigius, gresiančias bausmes, išlaidas užmaskuoti nelegaliai veiklai), rinkos dalyviai gauna paskatą veikti šešėlyje.

Oficialiai neapskaityta ekonomika. Oficialiai neapskaityta ekonomikos samprata nėra vieninga, tačiau mokslinėje literatūroje labiausiai paplitusios dvi sampratos: oficialiai neapskaityta ekonomika arba šešėlinė ekonomika. (Startienė, Trimonis, 2009). Dažnai šešėlinės ekonomikos

terminas yra pakeičiamas oficialiai neapskaityta ekonomika, tačiau, šios sąvokos nėra tapačios. Šešėlinė ekonomika yra siejama su neteisėta ūkio subjektų veikla, o oficialiai neapskaityta ekonomika apima prekių ir paslaugų sukūrimą rinkai, tačiau ši veikla nesiejama su įstatymų nesilaikymu. (Krumplytė, 2008, Žukauskas 2012).

Pasak Startienės ir Trimonio, (2009), oficialiai neapskaityta ekonomika išplečia rinką. Tai galima pamatyti 6 paveikslėlyje.

Šaltinis: Startienė, Trimonis (2009).

6 pav. Oficialiai apskaitytos ir neapskaitytos ekonomikos pusiausvyros susiformavimas

Iš 6 pav. matome, kad (E_E) yra nusistovėjusi oficialiai apskaitomos ekonomikos pusiausvyra, tačiau šalia jos egzistuoja ir oficialiai neapskaityta ekonomika ($E_{E+Š}$), kurioje pardavėjai gali pasiūlyti prekes pigiau ($S_{E+Š}$) nei oficialiai apskaitomoje ekonomikoje (S_E). Taip yra todėl, kad pardavėjai stengiasi išvengti mokesčių (pridėtinės vertės mokesčio, akcizo, pelno mokesčio, socialinio sveikatos draudimo mokesčio ir t.t.). Oficialiai apskaitomos ekonomikos pirkėjų paklausa (D_E) taip pat išsiplečia, nes ją padidina, pirkėjų gaunančių pajamas šešėlinėje ekonomikoje ($D_{E+Š}$) ir taip siekiančių išvengti mokesčius valstybei (socialinio draudimo mokesčio, gyventojų pajamų mokesčio ir kt.).

Mokesčių našta. Ene ir kt. (2011) sako, kad mokesčių vengimas yra ypatinga sudedamoji šešėlinėje ekonomikoje. Mokesčių našta yra viena iš neišvengiamų konflikto priežasčių tarp mokesčių mokėtojų ir valstybės. Valstybė sukuria didesnę mokestinę naštą, siekdama padidinti mokestinės pajamas ir padengti viešąsias išlaidas, o mokesčių mokėtojai siekia sumažinti mokestinę naštą ir padidinti savo asmenines pajamas. Todėl mokesčių vengimo pasekmės yra tiek ekonominės – neigiamai paveiktos mokestinės pajamos ir iškreipta konkurencija, tiek socialinės – mokesčių nelygybė ir socialinė įtampa dėl padidėjusios mokestinės prievolės, kurią patiria mokesčių mokėtojai. Socialinio neteisėtumo problema atsiranda tarp tų, kurie moka mokesčius ir tų, kurie juos vengia mokėti.

Pasak Krumplytės (2008), įvertinus tai, kad mokestinė našta vertinama kaip mokestinių įplaukų ir BVP santykis, mokesčių tarifų mažinimas lems mažesnes pajamas, tačiau mažai tikėtina, kad mokesčių tarifų mažinimas sumažins šešėlinės ekonomikos mastą. Autorės teigimu, šešėlinės ekonomikos dalyviai „pereis“ į oficialiai apskaitytą ekonomiką tik tada, kai „naudos ir kaštų“ (nesumokėtų mokesčių, baudų bei delspinigių) sumų santykis taps nepriimtinas.

Remiantis Žukausku (2012), mokesčių ir jų reguliavimo lygis priklauso nuo šalies ekonominės padėties, nuo šalyje gyvenančių žmonių pajamų ir pragyvenimo lygio. Autorius pabrėžia tai, kad ekonominio nuosmukio laikotarpiu įvedami nauji mokesčiai ir jų reguliavimai daro didesnę įtaką šešėlinės ekonomikos augimui nei ekonominio pakilimo laikotarpiu, nes, esant prastesnei ekonominei padėčiai, įmonėms ir namų ūkiams tampa sunkiau tenkinti naujus reikalavimus ar atiduoti daugiau savo pajamų. To paties dydžio mokesčiai turi skirtingą poveikį šalių ekonomikoms, priklausomai nuo tos šalies esamo pragyvenimo lygio. Paminėtina tai, kad šalys, kuriose pragyvenimo lygis yra mažesnis, tas pats mokesčių ar reguliavimų dydis, turi skaudesnes pasekmes, negu šalys turinčios aukštesnį pragyvenimo lygį. Mažesnis pragyvenimo lygis, lemia mažą paklausą, skatina mažą prekių ir paslaugų vartojimą arba skatina ieškoti pigesnių prekių ir paslaugų šešėlinėje ekonomikoje.

Remiantis Schneider ir Enste (2002), atlikti tyrimai parodė, kad mokesčių režimas turi įtakos šešėlinei ekonomikai. Tiesioginių mokesčių (įskaitant socialinio draudimo įmokas) našta turėjo didžiausią įtaką šešėlinės ekonomikos augimui. Kiti tyrimai rodo, kad gyventojų pajamų mokesčio tarifo padidėjimas vienu procentu, šešėlinę ekonomiką išaugina 1,4 procentiniais punktais. Šiai nuomonei pritaria ir Startienė su Trimoniū (2009), teigdami, kad visuomenė jautriai reaguoja į mokesčių naštos padidėjimą. Nes esamos ir laukiamos mokesčių naštos dydis yra tiesiogiai proporcingas šalies ekonomikos augimui. „Mokesčių lygiui padidėjus 1 proc., šešėlinės ekonomikos augimas gali siekti 1,4 proc.“. PVM mokesčio, akcizo ir darbo rinkoje taikomų mokesčių tarifų didinimas, kurie didina kasdieninių prekių ir paslaugų kainas ir mažina visuomenės pajamas, lemia pasitraukimą į šešėlinę ekonomiką.

Ene ir kt. (2011) teigia, kad pernelyg didelė mokestinė našta skatina slėpti mokesčius ir vengti jų, didina nenorą legaliai dirbti, sukelia mokesčių maištus ir socialinius neramus. „Juodasis“ darbas yra pelninga veikla, bet atliekamas ne teisės aktų nustatyta tvarka. „Juodojo“ darbo rezultatai nėra registruojami oficialioje ekonomikoje, nėra apmokestinami, darbuotojai nėra apdrausti ir socialiai apsaugoti.

Visuomenės tolerancija šešėliui. Pasak Kuncėvičiaus ir Kosmačaitės (2007), mokesčių vengimas bene geriausiai atspindi žmogaus santykį su valstybe, atspindi visuomenės vertybines orientacijas.

Anot Žukausko (2012), žmonių pakantumas ir pasitikėjimas daro įtaką šešėlinės ekonomikos dydžiui šalyje. Šešėlis plinta greičiau ten, kur yra pateisinamas ir toleruojamas, negu tose šalyse kur

yra smerkiamas, atmestinas ir laikomas amoralia veikla.

Korupcija ir viešojo intereso įgyvendinimas. „Aukštas korupcijos lygis šalyje sukuria palankias sąlygas šešėliui plėtotis. Korumpuotoje aplinkoje papirkti teisėsaugos institucijų pareigūnus yra paprasčiau, todėl išsisukti pažeidžiant įstatymus tampa lengviau, mažėja šešėlinės veiklos rizika ir sąnaudos bei didėja tokios veiklos patrauklumas. Ir atvirkščiai, jei valstybinės institucijos yra labai skaidrios ir nekorumpuotos, šešėlinė veikla susijusi su didesnėmis sąnaudomis, ja užsiimti yra sunkiau“. (Žukauskas, 2012).

Mokesčių vengimui įtakos turi ir ekonominės veiklos tikslo įgyvendinimas valstybėje, mažai efektyvus viešųjų išlaidų finansavimas iš mokesčių, mažas piliečių mentalitetas apie biudžeto poreikius ir Vyriausybės politiką. Pasak Ene ir kt. (2011), teisės aktų sistema yra mokesčių sistemos pagrindas. Autorių nuomone, teisinis vakuumas labai lėtai atnaujinamas, įstatymai dubliuojasi ir atsiranda dviprasmiškumo, mokesčių teisės aktai turi trūkumų ir yra klaidinantys. „Viena iš mokesčių pareigų nevykdymo priežasčių yra tiesiogiai suponuota žmonių požiūrio, kad valstybė neužtikrina jų gerovės, interesų. Todėl šiais dalykais jie labiau linkę pasirūpinti patys“. (Kuncevičius, Kosmačaitė, 2007)

Apibendrinant mokesčių surinkimo problemas, galima išskirti dvi pagrindines priežastis, dėl kurių mokesčiai nepatenka į valstybės biudžetą: tai – šešėlinė ekonomika ir oficialiai neapskaityta ekonomika. Šešėlinė ekonomika apima tas veiklas, kurios yra draudžiamos įstatymo, o oficialiai neapskaityta ekonomika – kai vykdoma įstatymų leidžiama veikla, bet apeinant mokesčių įstatymus. Pagrindinė priežastis, kodėl pasitraukiama į šešėlį, yra per didelis skirtumas tarp pajamų ir pajamų atskaičius mokesčius, tačiau autoriai pabrėžia, kad, kai „naudos ir kaštų“ santykis taps nepriimtinas, ekonomikos dalyviai pereis į oficialiai apskaitytą ekonomiką.

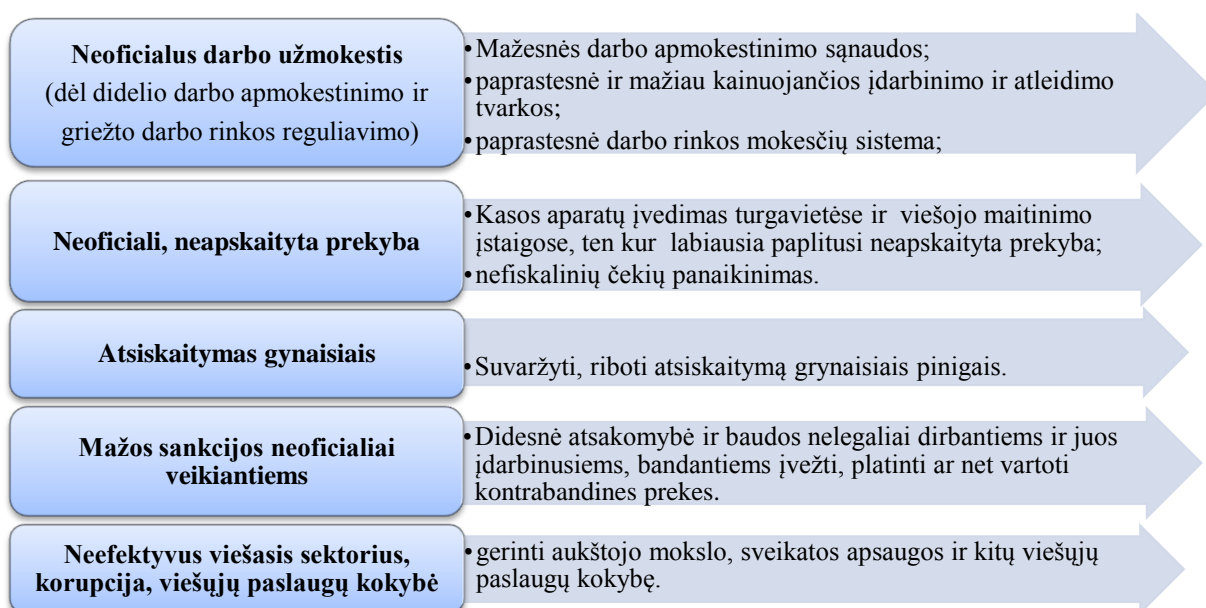
1.4. Priemonės kovai su mokesčių vengimu

Mokesčių mokėtojų mokesčių prievolių įvykdymas yra svarbus aspektas, kovojant su mokesčių slėpimu ir mokesčių sukčiavimu. „Mokesčių prievolių vykdymas parodo, kad mokesčių mokėtojas laikosi (arba nesilaiko) savo šalies mokesčių taisyklių, pavyzdžiui, deklaruoja pajamas, užpildo mokesčių deklaraciją ir laiku sumoka mokėtiną mokesť.“ (Europos Komisija, 2012). Siekiant, kad prievolė būtų įvykdyta, mokesčių mokėtojai turėtų būti geriau informuoti apie mokesčių taisykles.

Kad padidintų mokesčių pajamas, valstybės turėtų imtis sisteminių veiksmų sumažinti šešėlinės ekonomikos mastą, kovoti su mokesčių slėpimu ir užtikrinti didesnę mokesčių administratorių veiksmingumą. Besitęsianti ES ekonomikos ir finansų krizė turi didelį poveikį valstybių narių biudžetams ir socialinei padėčiai. Kad būtų išlaikytos socialinės apsaugos sistemos ir viešosios paslaugos, sumažintos refinansavimo išlaidos valstybei ir kitoms valdžios institucijoms bei išvengta

neigiamų padarinių visai ekonomikai, būtina skubiai reformuoti viešuosius finansus. Sumažinusios mokesstinio sukčiavimo ir mokesčių slėpimo atvejus, valstybės narės galės surinkti daugiau mokesčių pajamų ir tai joms suteiktų daugiau veiksmų laisvės taip pertvarkyti savo mokesčių sistemas, kad jomis būtų labiau skatinamas ekonomikos augimas. Tai taip pat padėtų valstybėms narėms sumažinti mokesčių našta, tenkančią mažas pajamas gaunantiems asmenims ir pažeidžiamiausioms grupėms. (Europos Komisija, 2013).

Pasak „Swedbank“ ekonomistės Šečkutės (2013) „Tiesiausias kelias didesnio biudžeto persikirstymo link – mažesnė šešėlinė ekonomika“. Ekonomistė įvardija pagrindines ir jau ne kartą minėtas šešėlinės ekonomikos priežastis bei priemones joms spręsti.

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis, Šečkutė (2013).

7 pav. Šešėlinės ekonomikos priežastys ir priemonės joms spręsti

Pasak Šečkutės (2013), „Pagrindinė ir ne kartą minėta neoficialaus darbo užmokesčio priežastis yra didelis darbo apmokestinimas, kuris yra maždaug dvigubai didesnis nei kai kuriose Europos šalyse, pavyzdžiui, Airijoje, Kipre, Maltoje ar Šveicarijoje.“ Paminėtina ir tai, kad ne mažiau svarbios priežastys yra ir griežtas darbo rinkos reguliavimas bei sudėtinga mokesčių sistema. „Paprastesnės ir mažiau kainuojančios darbuotojų įdarbinimo ir atleidimo tvarkos ne tik sumažintų šešėlinę ekonomiką, bet ir pagerintų šalies konkurencingumą ir investicinę aplinką“.

Ekonomistės teigimu, neoficialią prekybą gali sumažinti kasos aparatų įvedimas ne tik turgavietėse, bet ir kitose vietose, kur paplitusi neapskaityta ekonomika. Nefiskalinių čekių panaikinimas taip pat prisidėtų prie didesnių biudžeto pajamų surinkimo. Viena iš priemonių, kaip sumažinti šešėlį ir neapskaitomas pajamas – ribojimas atsiskaityti grynaisiais. Taip pat atsakomybės ir sankcijų padidinimas sumažintų mokesčių vengimą ir slėpimą.

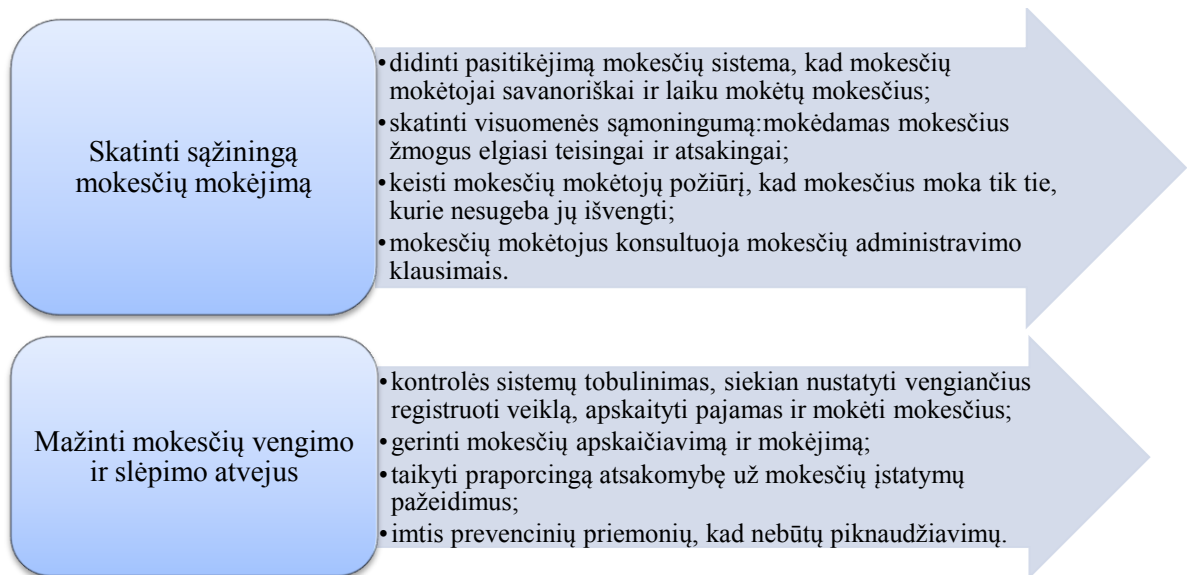
„Galiausiai svarbu suvokti, kad mokesčių vengimą skatina ir neefektyvus viešasis sektorius, korupcija ir žema viešųjų paslaugų kokybė. Todėl šios paskatos išnyks tada, kai bus pagerinta aukštojo mokslo, sveikatos apsaugos ir kitų viešųjų paslaugų kokybė“. (Šečkutė, 2013).

Dėl mokestinio sukčiavimo ir mokesčių slėpimo mažėja valstybių narių gebėjimas surinkti mokestines pajamas ir vykdyti savo ekonominę politiką.

Mokestinis sukčiavimas ir mokesčių slėpimas ar vengimas yra problema, kuri neleidžia užtikrinti teisingumo ir sąžiningumo. Teisingumo – esminė sąlyga, kad būtinos ekonominės reformos būtų socialiai ir politiškai priimtinos, o mokesčių našta turėtų būti paskirstyta tolygiau užtikrinant, kad visi mokesčių mokėtojai – tiek darbininkai ir tarptautinės bendrovės, besinaudojančios bendrosios rinkos privalumais, tiek turtingi, santaupų lengvatinio apmokestinimo zonose turintys asmenys – sąžiningai sumokėtų į valstybės biudžetą savo mokesčių dalį. Kad būtų užtikrintas teisingumas ir sąžiningumas, reikia kurti geresnes ir teisingesnes mokesčių sistemas. Kad padidintų mokestines pajamas, valstybė turi imtis sisteminių veiksmų sumažinti šešėlinės ekonomikos mastą, kovoti su mokesčių slėpimu ir užtikrinti didesnę mokesčių administratorių veiksmingumą. Geresnis mokesčių administravimas ypatingai sunkus uždavinys dėl įvairių veiksnių, pavyzdžiui, didelės administracinės išlaidos palyginus su grynosiomis surenkamomis pajamomis, nesugebėjimas pasinaudoti trečiųjų šalių informacija, siekiant iš dalies užpildyti mokesčių deklaracijas, ribotas naudojimas elektroninio deklaravimo sistemomis ir didelė mokesčių sistemų administracinė našta vidutinėms įmonėms (Europos Komisija, 2013).

Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (toliau – VMI), pranešime „Valstybinės mokesčių inspekcijos iššūkiai ir jų įgyvendinimo priemonės“ pasisakoma, kad „Vykdant mokesčių surinkimą įvertintos didžiausios mokesčių vengimo rizikos: pajamų neapskaitymas, galimas neteisėtas praturtėjimas, atlyginimų „vokelyje“ mokėjimas, vengimas mokėti pridėtinės vertės mokestį ir kt., kurių sumažinimas yra pagrindinis VMI veiklos tikslas. Remdamasi ankstesne mokesčių administratoriaus ir užsienio šalių praktika, mokesčių vengimo grėsmėms sumažinti VMI taiko adekvačias priemones – nuo prevencinių ir pagalbos, t. y. mokesčių mokėtojų švietimo, iki griežtų kontrolės veiksmų.“

Valstybinės mokesčių inspekcijos veiklos kryptys ir veiksmai, siekiant sumažinti kovą su mokestiniu sukčiavimu ir mokesčių vengimu, pateikiami 8 pav.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Valstybinės mokesčių inspekcijos informaciją.

8 pav. VMI veiklos kryptys ir veiksmai, siekiant sumažinti kovą su mokesčių vengimu

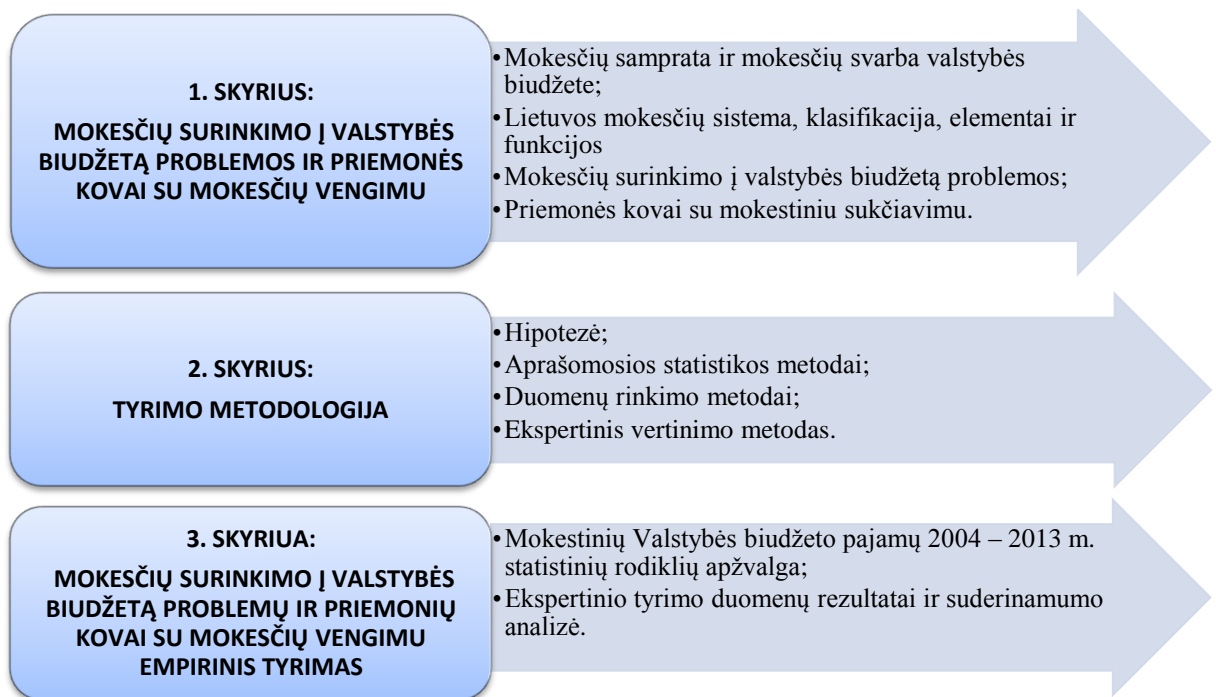
Valstybinė mokesčių inspekcija, siekdama užtikrinti visišką mokesčių surinkimą į valstybės biudžetą, skatina piliečių sąžiningą mokesčių mokėjimą (konsultavimu ir mokestiniu švietimu) ir tobulina sistemas, kad kuo mažiau būtų nuslėpta mokesčių.

Apibendrinant galima išskirti, kad kovai su mokesčių slėpimu tinkamiausios priemonės būtų oficialiai neapskaitytos ekonomikos suvaldymas, įvedant kasos aparatus, panaikinant nefiskalinius čekius ir ribojant atsiskaitymus grynaisiais pinigais. Siekiant užtikrinti didesnę mokesčių administratorių veiksmingumą, būtinas visuomenės švietimas mokestiniais klausimais ir didinti pasitikėjimą mokesčių sistema.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

Pirmoje magistro darbo dalyje buvo analizuojama mokslinė medžiaga: knygos, monografijos, žurnalai, publikacijos spaudoje ir internetiniai šaltiniai. Literatūros apžvalga yra fundamentalus tyrimo metodas, naudojamas visose tyrimų srityse, todėl natūralu, kad jis užima lyderio poziciją. Mokslinės medžiagos analizės pagrindu buvo suformuotos prielaidos apie mokesčių surinkimo į valstybės biudžetą problemas ir priemones kovai su mokesčių vengimu.

Magistro baigiamojo darbo struktūra pateikta 9 paveikslėlyje.

9 pav. Magistro baigiamojo darbo loginė schema

2.1. Hipotezė

Moksliniam tyrimui atlikti, iš mokslinės medžiagos analizės suformuotų prielaidų, yra keliami hipotezė. Hipoteze vadiname kiekvieną nepatvirtintą teiginį apie nežinomą populiacijos požymio skirstinį ar jo parametrus arba kelių populiacijų nepriklausomumą. (Leonavičienė, 2007). Tikrinama hipotezė vadinama pagrindine arba nuline ir žymima H_0 , o priešinga hipotezė vadinama konkuruojančia arba alternatyvia ir žymima H_1 . (Valkauskas, 2007). Dažniausiai užrašant nulinę hipotezę naudojama tik lygybė, t.y. teigiame, kad parametro θ reikšmė lygi kuriam nors dydžiui θ_0 arba dviejų imčių atitinkamų parametrų reikšmės yra lygios. Tuomet alternatyva užrašoma, naudojant griežtas nelygybes. Pavyzdžiui:

- 1) $H_0: \theta = \theta_0,$
 $H_1: \theta > \theta_0.$
- 2) $H_0: \theta = \theta_0,$
 $H_1: \theta < \theta_0.$
- 3) $H_0: \theta = \theta_0,$
 $H_1: \theta \neq \theta_0.$

Pirmuose dviejuose pavyzdžiuose formuluojamos vienus alternatyvos, o trečiame – dvipusė alternatyva. Kokią alternatyvą pasirinkti, lemia nagrinėjama problema.

Hipotezių tikrinimo uždavinys – remiantis imties reikšmėmis, priimti arba atmesti suformuluotą hipotezę. (Leonavičienė, 2007).

Pagal Valkauską (2007) statistinių hipotezių tikrinimo tvarka:

- formuluojama tikrinama nulinė hipotezė;
- formuluojamos alternatyvios hipotezės ir parenkami tikrinimo kriterijai (vienpusė ar dvipusė);
- parenkama statistika, iš kurios reikšmių galima spręsti apie hipotezės teisingumą;
- parenkamas reikšmingumo lygmuo α ;
- apskaičiuojamos hipotezės priėmimo ir jos kritinės ribos.

Hipotezė.

H_0 – mokesčių našta yra svarbiausias veiksnys, skatinantis šešėlinę ekonomiką, kuri daro didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui į valstybės biudžetą.

H_1 – mokesčių našta nėra svarbiausias veiksnys skatinantis šešėlinę ekonomiką, kuri daro didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui į valstybės biudžetą.

Šia hipoteze siekiama įrodyti, kad mokesčių našta yra pagrindinis veiksnys, skatinantis šešėlinę ekonomiką, o šešėlinės ekonomikos egzistavimas daro didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui į valstybės biudžetą. Kadangi dideli mokesčių tarifai skatina namų ūkius ir verslo subjektus vengti mokėti mokesčius, skatina pasitraukti į šešėlį, todėl į valstybės biudžetą nepatenka mokesčiai.

2.2. Aprašomosios statistikos metodai

Aprašomoji statistika – tai duomenų sisteminio ir grafinio vaizdavimo metodai. Aprašomosios statistikos metodų taikymas yra labai svarbus statistinio uždavinio sprendimo etapas. Išsamus surinktos informacijos aprašymas ir duomenų grafikai leidžia daryti pagrįstas išvadas apie visos populiacijos nagrinėjamus požymius. (Čekanavičius, Murauskas, 2009).

Grafinis vaizdavimas. Grafikas yra vizualinė priemonė glaustai pateikti tiek pradiniams

duomenims, tiek analizės metu gautiems rezultatams. Grafiniai elementai lengvai dekoruojami (suvokiami), todėl grafikas suteikia daugiau informacijos nei „pliki“ skaičiai. Dažnai grafikai pateikiami su dažnių lentelėmis, kurias galima laikyti skaičių suvestinėmis. Grafiko kokybė daugiausiai priklauso nuo jį kuriančio asmens gebėjimo vizualiai pateikti informaciją, jei nesugebama to padaryti, grafikas yra bevertis.

Remiantis Čekanavičiumi, Murausku (2009), tipiniai reikalavimai spausdinamiems grafikams:

- aiškumas – grafikai turi būti suvokiami be papildomų aprašymų;
- skiriamoji galia – kiekvienas grafiko elementas turi būti lengvai įžiūrimas;
- kopijuojamumas – grafiko kopija (pvz., nespalsvota) turi likti informatyvi.

Magistro baigiamajame darbe statistiniams duomenims bei ekspertinės apklausos rezultatams pateikti naudojamas grafinis duomenų vaizdavimas. Pasirinktos trys pagrindinės diagramų rūšys:

- Stulpelių diagrama (histograma) – histogramos naudingos, norint parodyti duomenų pokyčius per tam tikrą laikotarpį arba vaizduoti lyginamus elementus.
- Linijinė diagrama – ši diagrama geriau perteikia kitimą laike, ji yra kompaktiškesnė kai reikia pavaizduoti daug taškų.
- Skritulinė diagrama – ji naudojama kaip alternatyva stulpelių diagramai. Skritulys atitinka 100 %, o išpjovos – kategorijas proporcingai jų santykiniam dydžiui. Skritulinė diagrama naudojama tik visumos dalims vaizduoti.

2.3. Duomenų rinkimo metodai

Statistinės informacijos rinkimo etape renkami statistiniai duomenys apie socialinius, ekonominius, demografinius ir kitus masinius reiškinius. Informacijos rinkimo aspektu svarbiausi duomenų šaltiniai yra šie (Valkauskas, 2007):

- atskaitomybės formos;
- surašymai bei specialūs tyrimai;
- registrai ir kt..

Magistro baigiamajame darbe statistinių duomenų analizei naudojami duomenų šaltiniai – atskaitomybės formos, t.y. Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto įvykdymo ataskaitos (2004–2013 m.). Taip pat atlikta ekspertinė anketinė apklausa, kuria siekiama išsiaiškinti Lietuvos mokesčių sistemos spragas, dėl kurių mokesčiai nepatenka į valstybės biudžetą ir kokios priemonės padėtų išvengti mokesčių vengimo.

Socialiniams reiškiniams įvertinti būtini specialūs statistiniai tyrimai, kuriems informacija daugiausia renkama apklausos būdu. Socialiniams, sociologiniams reiškiniams itin svarbia anketinė apklausa bei interviu. Anketinės apklausos pagrindas – anketa. Anketa – tai sąrašas klausimų su

galimais atsakymais arba be jų, kurie respondentui pateikiami atspausdinti anketos forma. Anketavimo pranašumas – mažesnėmis sąnaudomis gaunami tikslesni duomenys, nes respondentai jaučia didesnę anonimiškumą, atsakymai labiau apgalvoti. (Valkauskas, 2007).

Išskiriami du apklausos tipai:

- ekspertinė – kai respondentas yra tam tikros gyventojų grupės, sluoksnio interesų reiškėjas;
- individualioji – kai respondentas yra savo nuomonės reiškėjas.

Anketos rezultatai priklauso nuo klausimų kokybės, todėl, sudarant klausimus, labai svarbu tinkamai suformuluoti ir išdėstyti klausimus. Anketos klausimai klasifikuojami:

- pagal turinį – klausimai apie faktus, reiškinius, vykusius praeityje bei dabar; klausimai apie motyvus, vertinimus, nuomones.
- pagal formą – atviruosius; uždaruosius; pusiau uždaruosius.
- pagal funkciją – filtruojantys; kontroliniai.

Anketos kompoziciją sudaro:

- įvadinė dalis, kurioje nurodoma kas atlieka apklausą, kokiems tikslams bus naudojami tyrimo rezultatai, atsakymų anonimiškumas ir kt.);
- pagrindinė dalis, kurią sudaro klausimai, atskleidžiantys tiriamos temos turinį;
- demografinė dalis.

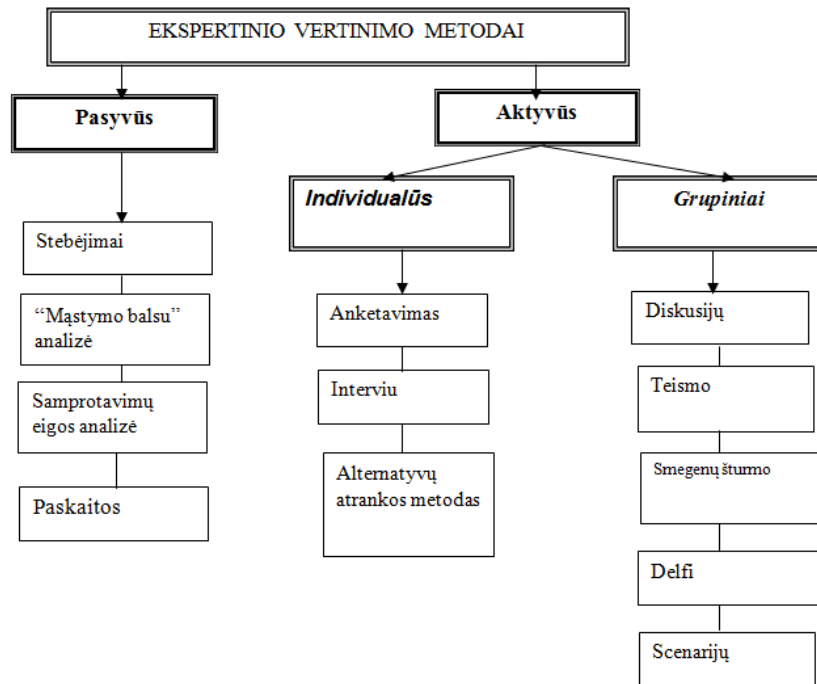
2.4. Ekspertinis vertinimo metodas

Ekspertiniai vertinimai yra plačiai taikomi įvairiuose ekonominiuose ir socialiniuose tyrimuose. Ekspertinis vertinimas, suprantamas kaip apibendrinta ekspertų grupės nuomonė, kurios gavimui pritaikomos specialistų – ekspertų žinios, patirtis ir intuicija. Ekspertinių vertinimų tikslas – žinių iš žmogaus eksperto gavimo sisteminis organizavimas, kodavimas, struktūrinis perdirbimas ir interpretavimas, taikant loginius ir matematinius metodus.

Problemos, kurios sprendžiamos ekspertiniais vertinimais, dalinamos į dvi pagrindines grupes:

- Pirmajai grupei priskiriami atvejai, kai yra daug informacijos, tačiau ji pasižymi kokybine prigimtimi arba daugiakriteriškumu. Tokiais atvejais plačiai taikomi matematinės statistikos metodai.
- Antrajai grupei priskiriami atvejai, kai informacijos nepakanka. Tai dažniausiai sutinkami prognozavimo uždaviniai.

Ekspertinio vertinimo metodai yra klasifikuojami į aktyvius ir pasyviuosius (žr. 10 pav.), o aktyvūs dar yra skaidomi į individualius ir grupinius. (Rudzkienė, Burinskienė, 2007).

Šaltinis: Rudzkienė, Burinskienė (2007).

10 pav. Ekspertinių vertinimo metodų klasifikavimas

Ekspertiniam vertinimui reikalingos specialios žinios ir patirtis atitinkamoje srityje. Todėl, siekiant išsiaiškinti Lietuvos mokesčių sistemos spragas, dėl kurių mokesčiai nepatenka į valstybės biudžetą ir kokios priemonės padėtų išvengti mokesčių vengimo, buvo pasirinktas ekspertinis vertinimo metodas – apklausa anketavimo būdu.

Siekiant atrinkti tinkamus respondentus su atitinkamomis žiniomis ir patirtimi, kurių atsakymai svarbūs atliekant tyrimą ir formuojant išvadas, yra keliami reikalavimai atrankai. Kadangi magistro darbo tema – Mokesčių surinkimo į valstybės biudžetą problemos ir priemonės kovai su mokesčių vengimu, išskiriami raktiniai žodžiai: mokesčiai ir valstybės biudžetas, kurių pagrindu atrinkami potencialūs informacijos šaltiniai, kurie galėtų būti respondentai.

2 lentelė. Pirminė respondentų (ekspertų) kriterijų atranka

Respondentai	Amžius	Išsilavinimas	Išsilavinimo kryptis
✓ Kriterijus	< 21 m.	Vidurinis;	Humanitariniai mokslai;
✓ Kriterijus	≥ 21 m.	Profesinis;	Socialiniai mokslai;
✓ Kriterijus		Aukštasis neuniversitetinis;	Fiziniai mokslai;
✓ Kriterijus		Aukštasis universitetinis.	Žemės ūkio mokslai;
✓ Kriterijus			Biomedicinos mokslai;
✓ Kriterijus			Technologijos mokslai.

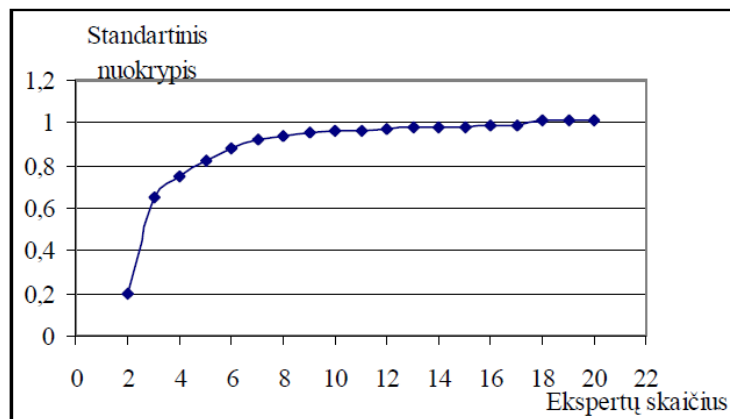
Suformavusi pirminius kriterijus, pagal juos galiu formuoti ekspertiniam vertinimui atitinkamus kriterijus respondentų atrankai.

3 lentelė. Antrinė respondentų (ekspertų) kriterijų atranka

Kriterijus Nr. 1	Amžius	< 21 m. NE. Netinkamas respondentas. ≥ 21 m. TAIP. Kriterijus nr. 2
Kriterijus Nr. 2	Išsilavinimas	Vidurinis – NE. Netinkamas respondentas. Profesinis – NE. Netinkamas respondentas. Aukštasis universitetinis – TAIP. Kriterijus nr.3 Aukštasis neuniversitetinis – TAIP. Kriterijus nr.3
Kriterijus Nr. 3	Išsilavinimo kryptis	Socialiniai mokslai – TAIP. APKLAUSA Humanitariniai mokslai – NE. Netinkamas respondentas. Fiziniai mokslai – NE. Netinkamas respondentas. Žemės ūkio mokslai – NE. Netinkamas respondentas. Technologijos mokslai – NE. Netinkamas respondentas. Biomedicinos mokslai – NE. Netinkamas respondentas.

Atliekant tyrimą svarbu ne tik tinkamai parinkti respondentes, bet ir jų skaičių. Nustatant ekspertų skaičių, vadovujamasi klasikinėje teorijoje nusistovėjusiomis prielaidomis, kad sujungtų sprendimų patikimumą ir priimančių sprendimą skaičių sieja greitai gėstantis nesiejantis ryšys (žr. 7 pav.). Įrodyta, kad vienodą svorį turinčių mažų ekspertų grupių pateikti rezultatai nesiskiria nuo didelių ekspertų grupių pateiktų rezultatų (Libby, 1978).

Atliekant ekspertinę vertinimą pagal pasirinktus kriterijus (žr. 3 lent.), informacija bus renkama ir apdorojama iš ekspertų, kurie yra vyresni nei 21 metų amžiaus, turi aukštąjį socialinių (ekonomikos, teisės, politikos, vadybos...) mokslų išsilavinimą. Respondentų skaičius – 10 ekspertų – pasirinktas, remiantis Libby (1978) teorija apie ekspertų vertinimo rezultatų ir ekspertų skaičiaus priklausomybę (žr. 11 pav.).

Šaltinis: Baležentis, Žalimaitė, (2011).

11 pav. **Ekspertų vertinimo standartinio nuokrypio priklausomybė nuo ekspertų skaičiaus (Libby, 1978)**

Kai ekspertų yra tik du ($n=2$), jų nuomonių suderinamumas vertinamas ranginės koreliacijos koeficientais, kai ekspertų daugiau nei du ($n>2$), ekspertų nuomonių suderinamumui vertinti

dažniausia naudojamas Kendall konkordancijos koeficientas. Skaičiuojant šį konkordancijos koeficientą ekspertų vertinimai yra ranguojami. Pavyzdžiui, turime n ekspertų, kurie įvertino m alternatyvų. Respondentai (*ekspertai* – $E_1, E_2, E_3, \dots, E_n$), pildydami anketą kokybiniuose klausimuose, rangavo kriterijus ($X_1, X_2, X_3, \dots, X_n$), suteikdami jiems balus ($B_1, B_2, B_3, \dots, B_i$) – didžiausias balas atitiko svarbiausią kokybės kriterijų, 1 balas atitiko mažiausią svarbų kriterijų. Anketų duomenis perkeliame į lentelę (žr. 4 lent.) pagal kiekvieno eksperto kokybės kriterijui suteiktą balą. (Sivilevičius, 2012).

4 lentelė. „I“ kriterijų svarbos įverčiai B_i (balais)

Eksperto kodas		Veiksniai (kriterijai) $i=1,2,\dots,n$			
		X_1	X_2	...	X_n
j=1,2,...,m	E_1	B_{11}	B_{12}	...	B_{1n}
	E_2	B_{21}	B_{22}	...	B_{2n}

	E_m	B_{m1}	B_{m2}	...	B_{mn}
	Svarbos įverčių (balų) Suma = $\sum_{j=1}^m B_{ij} = B_i$				

Turint ekspertų (respondentų) kokybės rodiklius (X_1, X_2, \dots, X_n) įvertintus balais (B_1, B_2, \dots, B_i) 4 lentelėje, būtina juos pakeisti rangais (R_1, R_2, \dots, R_i), nes ekspertų nuomonių suderinamumas nustatomas pagal Kendall konkordancijos koeficientą W , rodantį individualių nuomonių artumo laipsnį. W reikšmių aibė yra $[0,1]$, t.y. $0 \leq W \leq 1$, kuo W reikšmė arčiau 1, tuo nuomonių suderinamumas stipresnis, jei visos ranguotės sutampa tai $W=1$.

Svarbiausiam kriterijui suteiktas didžiausias įvertis balais verčiamas skaičiumi 1, kuris atitinka aukščiausią rangą. Antrajam kriterijui pagal svarbumą suteikiamas rangas 2 ir t.t. Balus B_{ij} galima keisti rangais R_{ij} naudojant formulę:

$$R_{ij} = (n + 1) - B_{ij}; \quad (1)$$

Čia: R_{ij} – j -ojo eksperto ($j=1,2,\dots,m$) i -jam kriterijui suteiktas svarbos rangas;

n – kriterijų (kokybės rodiklių) skaičius;

B_{ij} – j -ojo eksperto ($j=1, 2, \dots, m$) i -jam kriterijui suteiktas svarbos įvertis (balais).

Visiems vertinamo objekto kokybės kriterijams eksperto suteiktų balų ir rangų suma dažniausiai būna vienoda, todėl Kendall konkordancijos koeficientas susietas su kiekvieno rodiklio rangų suma R_i visų ekspertų atžvilgiu,

$$R_i = \sum_{j=1}^m R_{ij} ; \quad (2)$$

Čia: R_i – rangų suma visų ekspertų atžvilgiu;

R_{ij} – j -ojo eksperto ($j=1,2,\dots,m$) i -jam kriterijui suteiktas svarbos rangas.

tiksliau su dydžių R_i nuokrypio nuo bendrojo vidurkio \bar{R} kvadratų sumos S (dispersijos analogas);

$$S = \sum_{i=1}^n (R_i - \bar{R})^2 ; \quad (3)$$

Bendrasis vidurkis apskaičiuojamas pagal formulę

$$\bar{R} = \frac{\sum_{i=1}^n R_i}{n} = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m R_{ij}}{n} ; \quad (4)$$

Čia: \bar{R} – rangų sumos vidurkis;

n – kriterijų (kokybės rodiklių) skaičius.

Ekspertų nuomonių suderinamumo atžvilgiu idealiausias variantas yra, kai visi ekspertai vienodai įvertina visus rodiklių rangus. Šiuo atveju svarbiausias rangas atitinka vienetą ir visų ekspertų rangų suma būtų lygi m , mažiau svarbus rodiklis atitiktų $2m$ ir t.t. Visų m ekspertų n rodiklių rangų suma

$$\sum_{i=1}^n R_i = \frac{1}{2} mn(n+1); \quad (5)$$

ir bendrasis vidurkis, kuris priklauso tik nuo m ir n dydžių, o ne suderinamumo.

$$\bar{R} = \frac{1}{2} m(n+1); \quad (6)$$

Vidutinį rangą \bar{R}_i ir konkordancijos koeficientą W patogiu skaičiuoti matrica, kurios struktūra

pateikta 5 lentelėje. Jos eilutėse pateikti ekspertai ($j=1,2\dots m$), stulpeliuose – kriterijai ($i=1,2\dots n$), o langeliuose – ekspertų kriterijams suteikti (apskaičiuoti) rangai R_{ij} .

5 lentelė. Ekspertų nuomonių rangai ir jų panaudojimas vidutiniam rangui bei Kendall konkordancijos koeficiento W vertei nustatyti

Eksperto kodas		Veiksniai (kriterijai) $i=1,2,\dots,n$			
		X_1	X_2	...	X_n
$j=1,2,\dots,m$	E_1	R_{11}	R_{12}	...	R_{1n}
	E_2	R_{21}	R_{22}	...	R_{2n}

	E_m	R_{m1}	R_{m2}	...	R_{mn}
Rangų suma					
$R_i = \sum_{j=1}^m R_{ij} ;$		R_1	R_2	...	R_n
Vidutinis rangas					
$\bar{R}_i = \frac{\sum_{j=1}^m R_{ij}}{m} ;$		\bar{R}_1	\bar{R}_2	...	\bar{R}_n
Skirtumas					
$\sum_{j=1}^m R_{ij} - \frac{1}{2}m(n+1)$					
Skirtumo kvadratas					
$\left[\sum_{j=1}^m R_{ij} - \frac{1}{2}m(n+1) \right]^2$					

Kiekvienas kokybės kriterijaus vidutinis rangas \bar{R}_i apskaičiuojamas kriterijui suteiktų rangų sumą dalijant iš ekspertų skaičiaus.

$$\bar{R}_i = \frac{\sum_{j=1}^m R_{ij}}{m} ;$$

(7)

Čia: \bar{R}_i – rangų sumos vidurkis;

m – ekspertų skaičius.

Jei S yra reali kvadratų suma, apskaičiuota pagal (3) formulę, tai Kendall konkordancijos koeficientas, kai nėra susietų rangų, apibrėžiamas gautos S ir atitinkamos didžiausios S_{max} santykiu:

$$W = \frac{12S}{m^2 n(n^2 - 1)} = \frac{12S}{m^2(n^3 - 1)} ; \quad (8)$$

Kiekvieno kokybės rodiklio rangų R_{ij} nuokrypių nuo vidutinio rango kvadratų sumą S patogiau skaičiuoti pagal formulę

$$S = \sum_{i=1}^n \left[\sum_{j=1}^m R_{ij} - \frac{1}{2} m(n+1) \right]^2 ; \quad (9)$$

Praktiniuose skaičiavimuose, vertinant kokybės rodiklius, patogiau naudoti svorio (1,2,...n) rodiklius, kurių geriausia vertė yra didžiausią svorį turintis kokybės rodiklis. Tačiau, kai lyginami analogiški objekto rodikliai, tai šiam tikslui patogiau naudoti ne kriterijų vidutinius rangus \bar{R}_i , kurie neparodo kiek vienas rangas už kitą svarbesnis, o naudoti jų svarbumo rodiklius Q_i . (Sivilevičius,2012).

Magistro baigiamajame darbe, svarbumo rodikliai nustatomi pagal formules:

Kiekvieno objekto kriterijaus rangas \bar{R}_i dalijamas iš visiems objekto kriterijams pastovaus dydžio – rangų sumos.

$$\bar{q} = \frac{\bar{R}_i}{\sum_{i=1}^n R_{ij}} ; \quad (10)$$

Pagal (10) formulę apskaičiuotų \bar{q}_i įverčių suma būna lygi 1,000. Normalizavus rangus, svarbiausią kriterijų atitinka rodiklis, kurio apskaičiuota vertė yra mažiausia. Norint apskaičiuoti galutines svarbiausių kriterijų reikšmes ($i=1,2...n$), pradžioje apskaičiuojamas atvirkštinis \bar{q}_i dydis.

$$d_i = 1 - \bar{q}_i = 1 - \frac{\bar{R}_i}{\sum_{i=1}^n R_{ij}} ; \quad (11)$$

Visų apskaičiuotų d_i įverčių suma būna lygi $(n-1)$.

Sekančiu žingsniu apskaičiuojami kriterijų ($i=1,2...n$) svarbumo rodikliai Q_i , kurių suma =1.

$$Q_i = \frac{d_i}{\sum_{i=1}^n d_i} = \frac{d_i}{n-1} ; \quad (12)$$

Taip apskaičiuoti objekto svarbumo rodikliai: Q_i didžiausią reikšmę turintis rodiklis atitinka svarbiausią kriterijų. Tačiau pagal šią formulę apskaičiuoti svarbumo rodikliai $Q_{i \max}$ mažai kuo skiriasi nuo $Q_{i \min}$.

Todėl ekspertų vertinimo kokybės kriterijų svarbumas juos normalizuojant (jų sumą prilyginant 1), gali būti nustatomas skaičiuojant kiekvieno kriterijaus svarbumo rodiklį Q_i pagal formulę (12).

$$Q_i = \frac{(n + 1) - \bar{R}_i}{\sum_{i=1}^n \bar{R}_i} ; \quad (13)$$

Čia: n – kriterijų (kokybės rodiklių) skaičius;

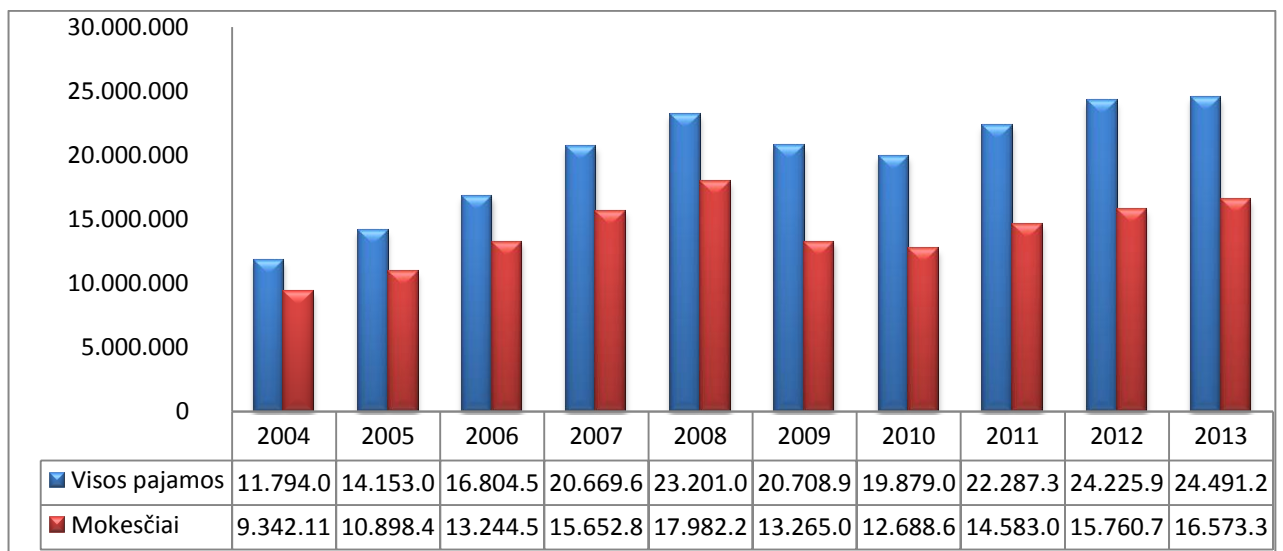
\bar{R}_i - i-ojo kriterijaus vidutinis rangas apskaičiuotas pagal (7) formulę.

3. MOKESČIŲ SURINKIMO Į VALSTYBĖS BIUDŽETĄ PROBLEMŲ IR PRIEMONIŲ KOVAI SU MOKESČIŲ VENGIMU EMPIRINIS TYRIMAS

Magistro baigiamojo darbo empirinį tyrimą sudaro dvi dalys: pirmoje dalyje atliekama mokesčių pajamų, surenkamų į valstybės biudžetą 2004–2013 m., statistinių rodiklių apžvalga, antroje dalyje atliekama ekspertų anketavimas ir gautų duomenų analizė.

3.1. Mokestinių valstybės biudžeto pajamų 2004 – 2013 m. statistinių rodiklių apžvalga

Mokesčiai yra pagrindinis valstybės finansinis šaltinis. Todėl svarbu žinoti kokią dalį mokesčiai užima visame valstybės biudžete. Mokesčių dalis valstybės biudžete pavaizduota 12 pav.

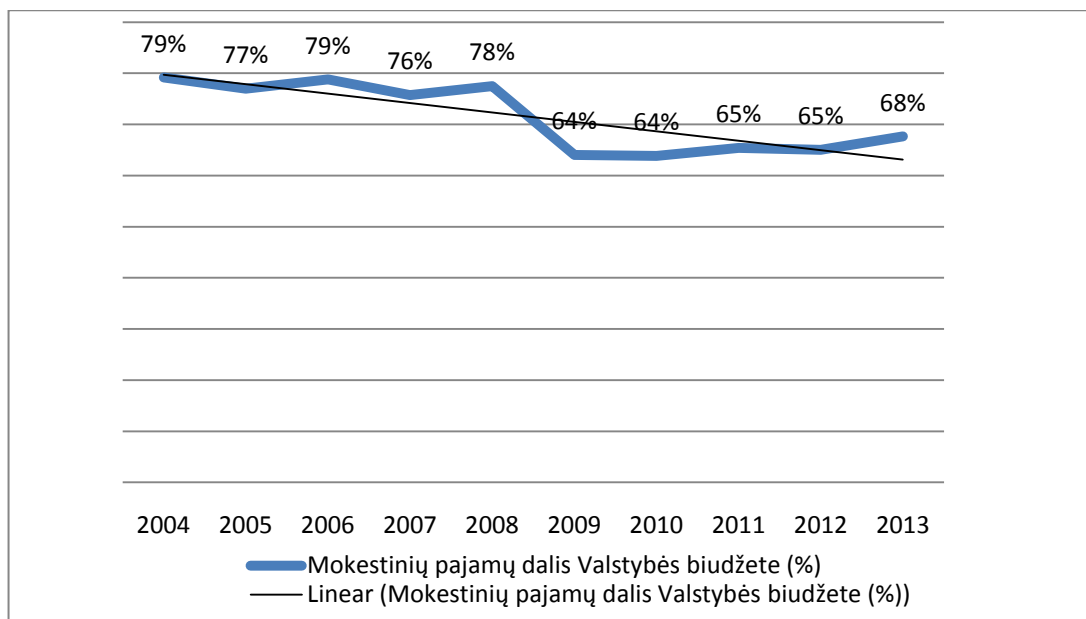

Šaltinis: Lietuvos Respublikos finansų ministerijos duomenys.

12 pav. Mokestinių biudžeto pajamų palyginimas su visomis biudžeto pajamomis (tūkst. Lt)

Kaip matome iš 12 pav., mokesčiai yra labai svarbūs valstybės biudžete, nes visu analizuojamu laikotarpiu jie sudaro daugiau nei pusę visų biudžeto pajamų. Pastebima tendencija, kad nuo 2004 m. iki 2008 m. mokesčių dalis biudžete didėjo proporcingai su visomis pajamomis, o įvykus finansų krizei, nuo 2009 m. mokesstinės pajamos stipriai sumažėjo ir iki 2013 m. mokesstinės pajamos nesiekia 2008 m. lygio.

Mokestinių pajamų santykį su visomis biudžeto pajamomis galima aiškiau pamatyti 13 pav.

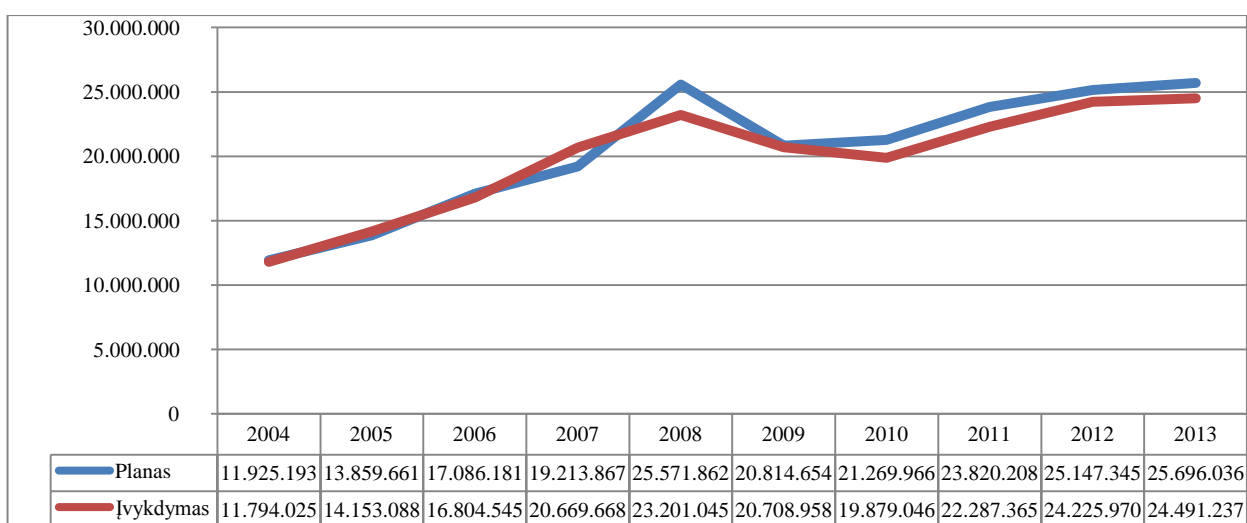

Šaltinis: Lietuvos Respublikos finansų ministerijos duomenys.

13 pav. Mokesčių dalis valstybės biudžete ir trendo linija (%)

Kaip matome iš 13 pav., mokestinės pajamos iki 2008 m. vidutiniškai sudarė 78 proc. visų biudžeto pajamų, o nuo 2009 m. stipriai sumažėjo ir iki 2013 m. vidutiniškai sudarė 65 proc. visų biudžeto pajamų. Trendo linija parodo, kad mokestinės biudžeto pajamos mažėja, kas patvirtina, kad valstybė turi imtis veikslių, kurie pagerintų mokesčių surinkimą į valstybės biudžetą.

Kalbant apie mokesčių surinkimo problemas, nesurenkamus mokesčius į biudžetą, svarbu akcentuoti tai, kad valstybė tikrai nesurenka suplanuotų pajamų. Valstybės biudžeto plano ir fakto palyginimą galima pamatyti 14 pav.

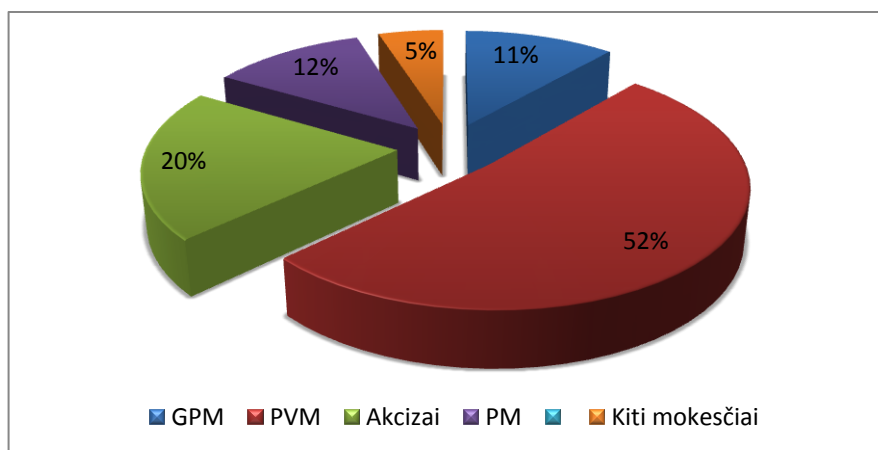

Šaltinis: Lietuvos Respublikos finansų ministerijos duomenys.

14 pav. Valstybės biudžeto plano ir fakto palyginimas (tūkst. Lt)

Iš 14 pav. matome, kad per paskutinius ketverius metus pajamų surenkama vidutiniškai vienu milijardu mažiau nei planuota. Didžiausias atotrūkis nuo plano buvo 2008 m. dėl pasaulinės finansų krizės. Paminėtina tai, kad iki pasaulinės finansų krizės valstybė biudžeto planuojamas pajamas surinkdavo mažai ženkliai skirtumu, o 2005 m. ir 2007 m. valstybė pajamų surinko daugiau nei planuota.

Valstybės biudžeto mokestinės pajamos priklauso nuo didžiausių svorį turinčių mokesčių. Didžiausių svorį turinčių mokestinių pajamų pasiskirstymas 10-ties metų vidurkiu pateikta 15 pav.

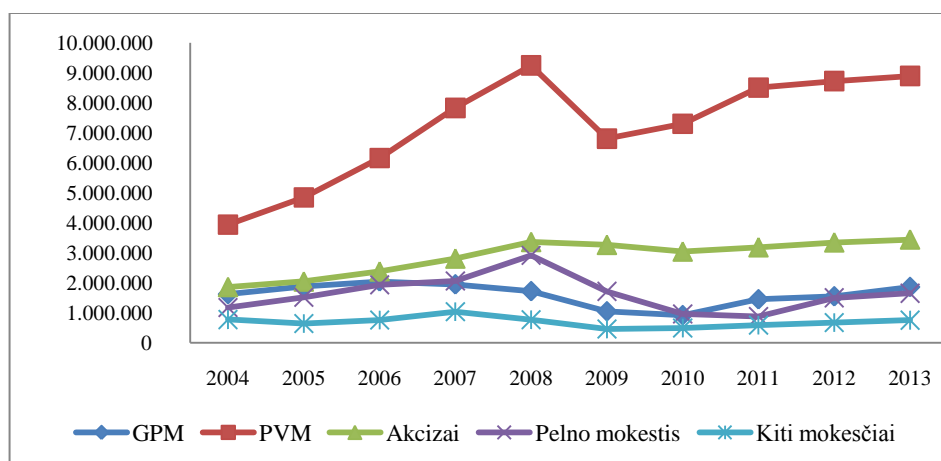

Šaltinis: Lietuvos Respublikos finansų ministerijos duomenys.

15 pav. Didžiausių svorį turinčių mokestinių pajamų pasiskirstymas 10-ties metų vidurkiu

Kaip matome iš 15 pav., didžiausių svorį biudžete turi pridėtinės vertės mokestis (PVM), kuris sudaro vidutiniškai apie 52 proc. visų mokestinių pajamų. Antras pagal dydį mokestis yra akcizai, kurie sudaro apie 20 proc. visų mokestinių pajamų, toliau eina pelno mokestis (PM) – 12 proc., 11 proc. užima gyventojų pajamų mokestis (GPM), ir tik 5 proc. mokestinių pajamų sudaro likusieji mokesčiai.

16 pav. pateikta didžiausių svorį turinčių mokesčių dinamika per 2004–2013 m. laikotarpį.

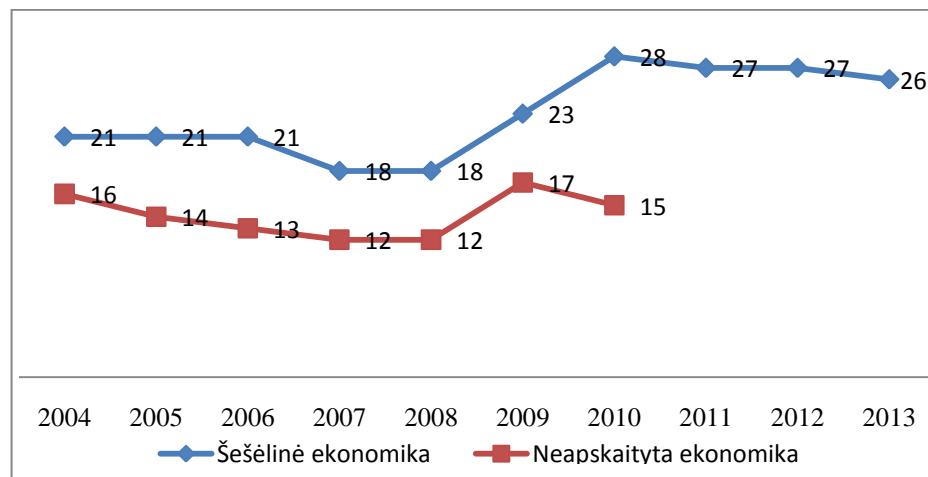

Šaltinis: Lietuvos Respublikos finansų ministerijos duomenys.

16 pav. Didžiausių svorį turinčių mokestinių pajamų dinamika (tūkst. Lt)

Iš 16 pav. matome, kad po pasaulinės finansų krizės labiausiai sumažėjo pridėtinės vertės mokesčio surinkimas, tačiau surenkamos pajamos iš pridėtinės vertės mokesčio pradėjo augti dėl padidinto PVM tarifo iki 21 proc. Tuo pačiu laikotarpiu įvyko lūžis ir iš gyventojų pajamų bei pelno mokesčių surenkamoms pajamoms. Pelno mokesčio net trejus metus iš eilės buvo surenkama vis mažiau, tai lėmė daugumos įmonių bankrutavimas, užsidarymas ir legalaus verslo pasitraukimas į šešėlį. Gyventojų pajamų mokesčio surinkimas taip pat mažėjo dėl išaugusios bedarbystės, „juodojo“ darbo ir atlyginimų „vokelyje“. Mažiausiai įtakos pasauliniai įvykiai darė kitiems mokesčiams, nes jų dinamika per dešimtį metų išliko stabili.

Viena pagrindinių priežasčių mokesčių nesurinkimui į valstybės biudžetą yra šešėlinė ekonomika. Taip pat viena iš svarbių priežasčių, kodėl valstybė nesurenka planuojamų pajamų, yra oficialiai neapskaityta ekonomika. Šešėlinės ir oficialiai neapskaitytos ekonomikos dinamika pateikta 17 pav.

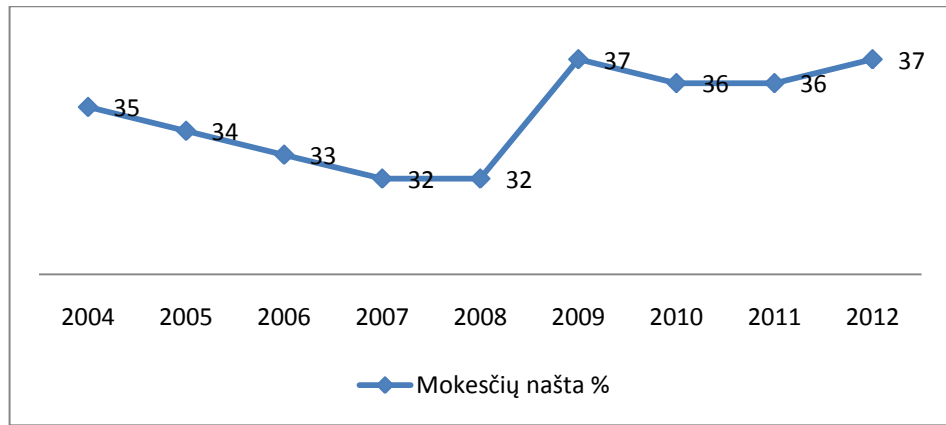

Šaltinis: LLRI: Lietuvos šešėlinė ekonomika, 2014

17 pav. Šešėlinės ir neapskaitytos ekonomikos dinamika %

Iš 17 pav. matome, kad šešėlinė ekonomika ir oficialiai neapskaityta ekonomika 2008 m. išaugo 5 proc. Šešėlinė ekonomika per vienerius metus dar išaugo 5 proc. ir šalyje siekė 28 proc. BVP. Šiuo metu šešėlinė ekonomika išlieka stabili ir sudaro penktadalį šalies BVP.

Pasitraukimui į šešėlį didelę įtaką turėjo mokesstinė našta. Mokesčių tarifų didinimas, pavyzdžiui, pridėtinės vertės tarifo padidinimas iki 21 proc. privertė visuomenę ieškoti pigesnių prekių ar paslaugų šešėlyje. Čia galima pritaikyti teorijoje analizuotų mokslinių tyrimų patirtį, kuria teigiama, kad mokesčio tarifo padidinimas 1 proc. išaugina šešėlinę ekonomiką 1,4 proc. Mokesčių našta nuo 2004 iki 2007 m. kas metus mažėjo vienu procentiniu punktu (nuo 35 proc. iki 32 proc). 2008 m. mokesčių našta išliko stabili ir siekė 32 proc., tačiau įvykus pasaulinei finansų krizei mokesčių našta išaugo iki 37 proc. ir iki 2012 m. laikėsi stabiliai apie 36,5 proc. (žr. 18 pav.).

Šaltinis: LLRI: Lietuvos šešėlinė ekonomika, 2014

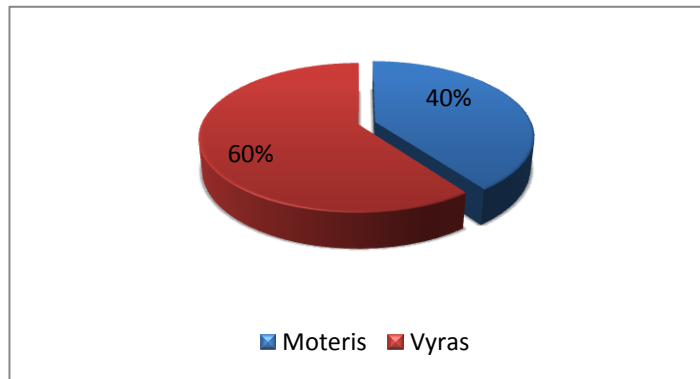
18 pav. Mokesčių naštos dinamika 2004 – 2012 m. (%)

Apibendrinant statistinius rodiklius, galima teigti, kad mokestinės pajamos biudžete vidutiniškai sudaro 65 proc. visų valstybės biudžeto pajamų. Po pasaulinės finansų krizės kiekvienais metais valstybė į biudžetą nesurenka apie vieną milijardą pajamų, šios krizės padariniai jaučiami iki šių dienų. Finansų krizė buvo esminis lūžis mokestinių pajamų surinkimui į valstybės biudžetą, tuo laikotarpiu išaugo stipriai šešėlinė ir oficialiai neapskaityta ekonomika, to pasekmėje išaugo mokestinė našta. Paminėtina tai, kad mokesčiai, kurie turi labai mažą svorį valstybės biudžete nėra veikiami pasaulinių krizių, kai mokesčiai, kurie turi didžiausią svorį valstybės biudžete, tai, PVM, GPM, PM mokesčiai stipriai reaguoja į tokius įvykius.

3.2. Ekspertinio tyrimo duomenų rezultatai ir suderinamumo analizė

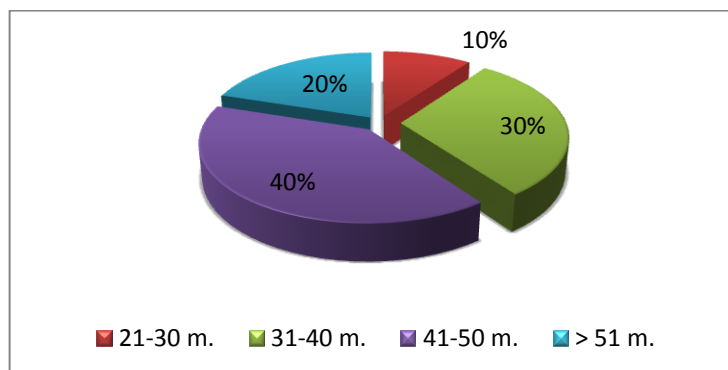
Mokslinėje tiriamojo darbo dalyje atliekamas ekspertų anketavimas ir gautų duomenų analizė. Anketoje pateikti uždaro tipo klausimai ir naudojamas rangavimo metodas, kuris atskleis, kurie veiksniai daro didžiausią įtaką mokesčių nesurinkimui į valstybės biudžetą ir kokie veiksniai, namų ūkius ir verslo subjektus, skatina vengti mokesčių.

Apklausiai atrinkta 10 ekspertų, kurie pasiskirsto – 6 vyrai ir 4 moterys. (žr. 19 pav.).

19 pav. Ekspertų pasiskirstymas pagal lytį

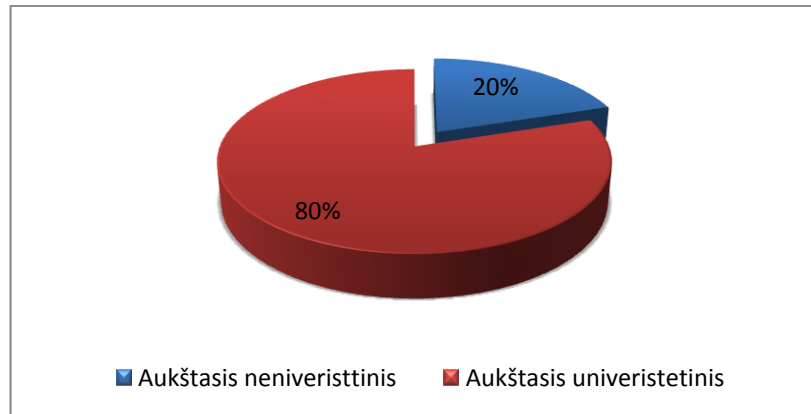
Ekspertas turėjo atitikti amžiaus kriterijų, t.y. negalėjo būti jaunesnis nei 21 metų. Respondentų amžius buvo grupuojamas intervalais: 21–30; 31–40; 41–50; 50 ir daugiau. Ekspertai pagal amžiaus grupes pasiskirstė taip: didžiausią dalį 40 proc. t.y. 4 ekspertai atitiko 41–50 m. grupę, 30 proc. ekspertų atitiko 31–40 m. grupę, 20 proc. - 50 ir daugiau, ir vienas ekspertas atitiko 21–30 m. amžiaus grupę (žr. 20 pav.).

20 pav. Ekspertų pasiskirstymas pagal amžių

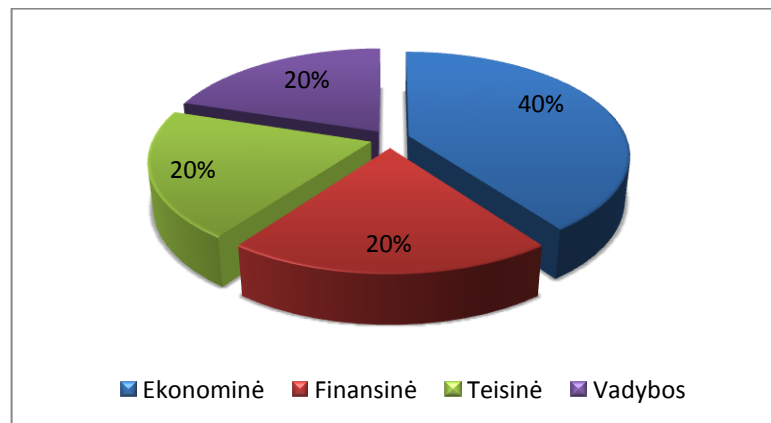
Remiantis eksperto sąvoka, kad ekspertas turi turėti atitinkamų žinių ir patirtį, ekspertais parinkti

asmenys turintys aukštąjį išsilavinimą, ir kurių mokslo kryptis suteiktų atitinkamų žinių objektyviai vertinti mokesčių surinkimo problemas Lietuvoje (žr. 21 pav. ir 22 pav.).

21 pav. **Ekspertų pasiskirstymas pagal išsilavinimą**

Iš 21 pav. matome, kad aštuoni iš dešimties ekspertų turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą ir tik likusieji du turi aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą.

22 pav. **Ekspertų pasiskirstymas pagal išsilavinimo kryptį**

Iš 22 pav. matome, kad 40 proc. ekspertų turi ekonominę išsilavinimą, likusieji pasiskirsto po 20 proc. ir turi finansinį, teisinį ir vadybos išsilavinimus.

Ekspertai vertino Lietuvos mokesčių sistemą sutikdami arba nesutikdami su teiginiu, kad Lietuvos mokesčių sistema neužtikrina efektyvaus mokesčių surinkimo.

23 pav. **Ekspertų sutinku/nesutinku, kad Lietuvos mokesčių sistema neefektyvi**

Kaip matome iš 23 pav. visi ekspertai 100 proc. sutinka, kad Lietuvos mokesčių sistema neužtikrina efektyvaus mokesčių surinkimo, todėl savaime formuojasi pastaba, kad mokesčių sistema turi būti tobulinama, siekiant užtikrinti efektyvų mokesčių surinkimą.

Ekspertai vertino veiksnius, kurie daro didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui į valstybės biudžetą. Veiksnius vertino koeficientais nuo 4 iki 1, reikšmingiausiam suteikdami – 4, mažiau reikšmingam – 3, ir t.t. mažiausiai reikšmingam – 1. Reikšmingumo kriterijai negali būti tokie patys atskiriems kriterijams, t.y. reikšmingumo koeficientų suma suteikta visiems kriterijams yra $4+3+2+1=10$.

6 lentelė. Veiksnų darančių didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui į Valstybės biudžetą pagrindiniai kriterijai nuo 4 iki 1 balų

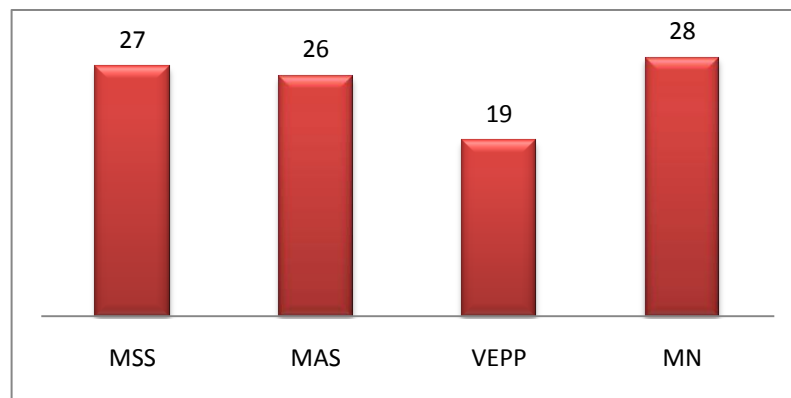
Eil.Nr.	Veiksniai darančys didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui į Valstybės biudžetą	Reikšmingumo koeficientas nuo 4 iki 1
1	Mokesčių sistemos spragos (MSS)	
2	Mokesčių administravimo spragos (MAS)	
3	Valstybės ekonominė ir politinė padėtis (VEPP)	
4	Mokesčių našta (MN)	

Iš 10-ties ekspertų užpildytų anketų gauti duomenys yra perkeliama į veiksnų, darančių didžiausią įtaką mokesčių nesurinkimui į valstybės biudžetą, veiksnų svarbos (nuo 4 iki 1) 7 lentelę ir susumuojami visų ekspertų suteikti balai.

7 lentelė. „I“ kriterijų, susietų su mokesčių nesurinkimo problemų veiksmų svarbos įverčiai B_i (balai)

Eksperto kodas	Veiksniai			
	MSS	MAS	VEPP	MN
E ₁	4	2	1	3
E ₂	3	2	1	4
E ₃	3	1	2	4
E ₄	1	2	4	3
E ₅	3	4	1	2
E ₆	2	1	3	4
E ₇	3	4	2	1
E ₈	4	3	2	1
E ₉	1	3	2	4
E ₁₀	3	4	1	2
Svarbos įverčių (balų) $Suma = \sum_{j=1}^m B_{ij} = B_i$	27	26	19	28

Ekspertų įvertintų veiksmų, darančių didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui į valstybės biudžetą, balų pasiskirstymas pavaizduotas 24 pav.

24 pav. Veiksniai darančys didžiausią įtaką mokesčių surinkimui įvertinti balais

Ekspertų įvertintus „I“ veiksmus, darančius didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui į valstybės biudžetą, rodiklių svarbos įverčiai B_{ij} (balai) verčiami atitinkamais rangais R_{ij} . Pavyzdžiui, pirmasis ekspertas (E_1) pirmajam kriterijui (MSS) suteikė svarbos įvertį (balas) 4, kuris atitinka rangą 1. Visų B_{ij} balų įverčiai, pakeisti rangais R_{ij} pagal (1) formulę, pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė. „I“ kriterijų, susietų su mokesčių nesurinkimo problemų veiksmų svarbos įverčiai B_i (balai) paversti atitinkamais rangais R_{ij} .

Eksperto kodas $j=1,2,\dots,m$	Veiksniai $i=1,2,\dots,n$			
	MSS	MAS	VEPP	MN
E_1	1	3	4	2
E_2	2	3	4	1
E_3	2	4	3	1
E_4	4	3	1	2
E_5	2	1	4	3
E_6	3	4	2	1
E_7	2	1	3	4
E_8	1	2	3	4
E_9	4	2	3	1
E_{10}	2	1	4	3
Rangų suma $R_i = \sum_{j=1}^m R_{ij} ;$	23	24	31	22
Vidutinis rangas $\bar{R}_i = \frac{\sum_{j=1}^m R_{ij}}{m} ;$	2,3	2,4	3,1	2,2

Apskaičiuojama 10 ekspertų suteikta rangų suma R_i kiekvienam kriterijui. Tokiam skaičiavimui patogiu naudoti lentelę (žr. 9 lent.), kuri leis tiesiogiai pamatyti „I“ kriterijų, susietų su mokesčių surinkimo problemų veiksmų pasikartojimo dažniu ir apskaičiuoti atitinkamų dažnių ir rangų sandaugas. Pavyzdžiui, pirmojo kriterijaus (MSS) $R_i = 23$, antrojo (MAS) $R_i = 24$; trečiojo (VEPP) $R_i = 31$, ketvirtojo kriterijaus (MN) $R_i = 22$.

9 lentelė. Rangų dažnių ir jų sumų R_i „I“ kriterijų, susietų su mokesčių surinkimo problemų vertinimo, atrankos rodiklių skaičiavimas

Rangas	MSS		MAS		VEPP		MN	
	Dažnis	Sandauga	Dažnis	Sandauga	Dažnis	Sandauga	Dažnis	Sandauga
1	2	2	3	3	1	1	4	4
2	5	10	2	4	1	2	2	4
3	1	3	3	9	4	12	2	6
4	2	8	2	8	4	16	2	8
Suma	10	23	10	24	10	31	10	22

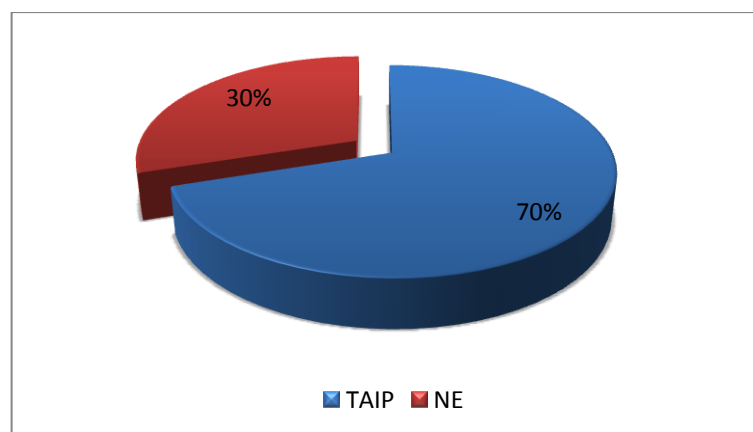
Naudojant rangavimo metodą, gaunami didžiausią svarbumą turintys veiksniai, kurie daro didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui į valstybės biudžetą.

10 lentelė. „I“ kriterijų, susietų su mokesčių nesurinkimo į valstybės biudžetą, svarbumo žymuo apskaičiuotas taikant įvairius metodus

Dydis	Kokybės kriterijus ($i=1,2,\dots,n$)				Suma
	MSS	MAS	VEPP	MN	
$\bar{q} = \frac{\bar{R}_i}{\sum_{i=1}^n R_{ij}} ;$	0,23	0,24	0,31	0,22	1
$d_i = 1 - \frac{\bar{R}_i}{\sum_{i=1}^n R_{ij}} ;$	0,77	0,76	0,69	0,78	3
$Q_i = \frac{d_i}{n-1} ;$	0,2566	0,2533	0,23	0,26	0,9999
$Q_i = \frac{(n+1) - \bar{R}_i}{\sum_{i=1}^n \bar{R}_i} ;$	0,27	0,26	0,19	0,28	1
Hierarchija	2	3	4	1	-

Remiantis tuo, kad Q_i didžiausią reikšmę turintis rodiklis atitinka svarbiausią kriterijų, iš 10 lentelės matome, kad svarbiausią kriterijų atitinka mokesčių našta (MN) $Q_4=0,28$, antras pagal svarbumą kriterijus yra mokesčių sistemos spragos (MSS) $Q_1=0,27$, trečias – mokesčių administravimo spragos (MAS) $Q_2=0,26$, ketvirtas kriterijus pagal svarbumą yra valstybės ekonominė ir politinė padėtis (VEPP) $Q_3=0,19$. Tarp didžiausią ir mažiausią svarbumą turinčių kriterijų skirtumas lygus 0,09, o santykis 1,47 rodo jų atitolusį skirtumą, sudarantį apie 32,1 proc.

Siekiant išsiaiškinti, ar Lietuvoje trūksta visuomenės švietimo apie mokesčių svarbą ir mokesčių mokėjimo taisykles, ekspertai turėjo pritarti arba nepritarti, kad Lietuvoje trūksta mokesstinio švietimo.

25 pav. Ekspertų taip/ne, kad trūksta Lietuvoje mokesstinio švietimo

Iš 25 pav. matome, kad net 70 proc. apklaustųjų sutinka, jog Lietuvoje trūksta visuomenės švietimo ne tik apie mokesčių mokėjimą, bet ir apie jų svarbą valstybei. Remiantis šia informacija,

galime daryti prielaidą, kad mokestinis visuomenės švietimas yra viena iš priemonių, kaip sušvelninti kovą su mokesčių vengimu.

Ekspertai vertino veiksnius, kurie namų ūkius ir verslo subjektus labiausiai skatina vengti mokesčių. Veiksnius vertino koeficientais nuo 6 iki 1, reikšmingiausia suteikdami – 6, mažiau reikšmingam – 5, ir t.t. mažiausiai reikšmingam – 1. Reikšmingumo kriterijai negali būti tokie patys atskiriems kriterijams, t.y. reikšmingumo koeficientų suma suteikta visiems kriterijams yra $6+5+4+3+2+1=21$. Remiantis šia ranguote, bus vertinamas ekspertų nuomonių suderinamumas.

11 lentelė. Veiksmų skatinančių, namų ūkius ir verslo subjektus, vengti mokesčių kriterijai nuo 6 iki 1 balų

Eil.Nr.	Veiksniai skatinantys, namų ūkius ir verslo subjektus, vengti mokesčių	Reikšmingumo koeficientas nuo 6 iki 1
1	Neefektyvus viešasis sektorius (NVS)	
2	Žema viešųjų paslaugų kokybė (ŽVPK)	
3	Nepasitikėjimas valdžia (NV)	
4	Šešėlinės ekonomikos egzistavimas (ŠEE)	
5	Korupcija (K)	
6	Mokestinės naštos dydis (MND)	

Iš 10-ties ekspertų užpildytų anketų gauti duomenys yra perkeliama į veiksmų, skatinančių namų ūkius ir verslo subjektus vengti mokesčių, veiksmų svarbos (nuo 6 iki 1) 12 lentelę ir susumuojami visų ekspertų suteikti balai.

12 lentelė. „II“ kriterijų, susietų su mokesčių vengimo skatinimo veiksmų svarbos įverčiai B_i (balai)

Eksperto kodas	Veiksniai					
	NVS	ŽVPK	NV	ŠEE	K	MND
E ₁	3	1	4	2	5	6
E ₂	2	3	1	5	4	6
E ₃	2	1	3	6	5	4
E ₄	3	2	1	6	4	5
E ₅	1	2	3	6	4	5
E ₆	1	2	3	6	5	4
E ₇	3	2	1	5	6	4
E ₈	2	1	4	6	5	3
E ₉	3	1	2	6	5	4
E ₁₀	4	1	2	6	3	5
Svarbos įverčiai (balų)						
$Suma = \sum_{j=1}^m B_{ij} = B_i$	24	16	24	54	46	46

Ekspertų įvertintus „II“ veiksnius, skatinančius namų ūkius ir verslo subjektus vengti mokesčių rodiklių svarbos įverčiai B_{ij} (balai) verčiami atitinkamais rangais R_{ij} . Pavyzdžiui, pirmasis ekspertas (E_1) šeštajam kriterijui (MND) suteikė svarbos įvertį (balas) 6, kuris atitinką rangą 1. Visų B_{ij} balų įverčiai, pakeisti rangais R_{ij} pagal (1) formulę, pateikti 13 lentelėje.

13 lentelė. „II“ kriterijų, skatinančių, namų ūkius ir verslo subjektus, vengti mokesčių kriterijų svarbos įverčiai B_i (balai) paversti atitinkamais rangais R_{ij} .

Eksperto kodas	Veiksniai					
	NVS	ŽVPK	NV	ŠEE	K	MND
E_1	4	6	3	5	2	1
E_2	5	4	6	2	3	1
E_3	5	6	4	1	2	3
E_4	4	5	6	1	3	2
E_5	6	5	4	1	3	2
E_6	6	5	4	1	2	3
E_7	4	5	6	2	1	3
E_8	5	6	3	1	2	4
E_9	4	6	5	1	2	3
E_{10}	3	6	5	1	4	2
Rangų suma $R_i = \sum_{j=1}^m R_{ij} ;$	46	54	46	16	24	24
Vidutinis rangas $\bar{R}_i = \frac{\sum_{j=1}^m R_{ij}}{m} ;$	4,6	5,4	4,6	1,6	2,4	2,4
Skirtumas $\sum_{j=1}^m R_{ij} - \frac{1}{2}m(n+1)$	11	19	11	-19	-11	-11
Skirtumo kvadratas $\left[\sum_{j=1}^m R_{ij} - \frac{1}{2}m(n+1) \right]^2$	121	361	121	361	121	121

Apskaičiuojama 10 ekspertų suteikta rangų suma R_i kiekvienam kriterijui. Tokiam skaičiavimui patogiau naudoti lentelę (žr. 14 lent.), kuri leis tiesiogiai pamatyti „II“ kriterijų, skatinančių namų ūkius ir verslo subjektus vengti mokesčių, veiksmų pasikartojimo dažnį ir apskaičiuoti atitinkamų dažnių ir rangų sandaugas. Pavyzdžiui, pirmojo kriterijaus (NVS) $R_i = 46$, antrojo (ŽVPK) $R_i = 54$; trečiojo (NV) $R_i = 46$, ketvirtojo kriterijaus (ŠE) $R_i = 16$, penktojo kriterijaus (K) $R_i = 24$, šeštojo kriterijaus (MND) $R_i = 24$.

14 lentelė. Rangų dažnių ir jų sumų R_i „II“ kriterijų, skatinančių, namų ūkius ir verslo subjektus, vengti mokesčių vertinimo, atrankos rodiklių skaičiavimas

Rangas	NVS		ŽVPK		NV		ŠEE		K		MND	
	Dažnis	Sandauga	Dažnis	Sandauga	Dažnis	Sandauga	Dažnis	Sandauga	Dažnis	Sandauga	Dažnis	Sandauga
1	0	0	0	0	0	0	7	7	1	1	2	2
2	0	0	0	0	0	0	2	4	5	10	3	6
3	1	3	0	0	2	6	0	0	3	9	4	12
4	4	16	1	4	3	12	0	0	1	4	1	4
5	3	15	4	20	2	10	1	5	0	0	0	0
6	2	12	5	30	3	18	0	0	0	0	0	0
Suma	10	46	10	54	10	46	10	16	10	24	10	24

Kai turime apskaičiuotus rangų vidurkius ir kokybės rodiklio rangų R_{ij} nuokrypius nuo vidutinio rango, apskaičiuojame rodiklį S (kvadratų sumą) pagal (9) formulę.

$$S = \sum_{i=1}^n \left[\sum_{j=1}^m R_{ij} - \frac{1}{2} m(n+1) \right]^2 = 121 + 361 + 121 + 361 + 121 + 121 = 1206 \quad (14)$$

Pagal (8) formulę, kai nėra susietų rangų, apskaičiuojame W Kendall konkordancijos koeficientą, rodantį individualių nuomonių artumo laipsnį.

$$W = \frac{12S}{m^2(n^3 - n)} = \frac{12 \times 1206}{10^2(6^3 - 6)} = \frac{14472}{21000} = 0,6891 \quad (15)$$

Kuo W reikšmė arčiau 1, tuo nuomonių suderinamumas stipresnis, taigi iš gautų rezultatų matome, kad gauta $W=0,6891$ ir yra daugiau kaip 0,5, todėl galima teigti, kad ekspertų nuomonės dera tarpusavyje dėl veiksnių, skatinančių namų ūkius ir verslo subjektus vengti mokesčių mokėjimo.

Naudojant rangavimo metodą, gaunami didžiausią svarbumą turintys veiksniai, skatinantys namų ūkius ir verslo subjektus vengti mokesčių mokėjimo.

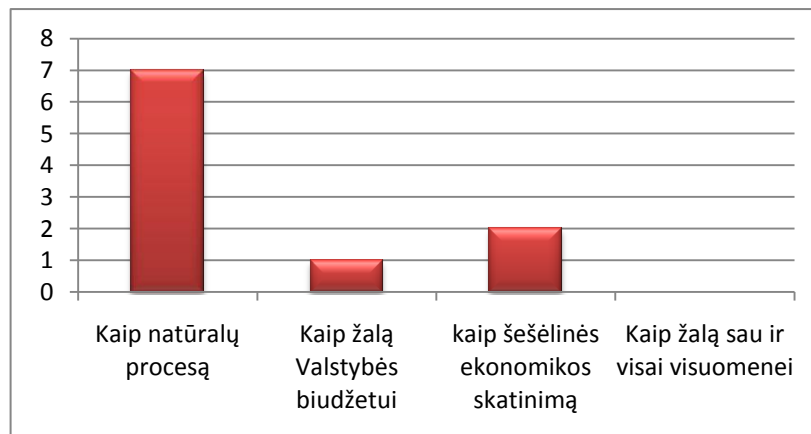
15 lentelė. „II“ kriterijų, skatinančių, namų ūkius ir verslo subjektus, vengi mokesčių, svarbumo žymuo apskaičiuotas taikant įvairius metodus

Dydis	Kokybės kriterijus ($i=1,2,\dots,n$)						Suma
	NVS	ŽVPK	NV	ŠEE	K	MND	
$\bar{q} = \frac{\bar{R}_i}{\sum_{i=1}^n R_{ij}}$;	0,46	0,54	0,46	0,16	0,24	0,24	2,1
$d_i = 1 - \frac{\bar{R}_i}{\sum_{i=1}^n R_{ij}}$;	0,54	0,46	0,54	0,84	0,76	0,76	3,9
$Q_i = \frac{d_i}{n-1}$;	0,108	0,092	0,108	0,168	0,152	0,152	0,78
$Q_i = \frac{(n+1) - \bar{R}_i}{\sum_{i=1}^n \bar{R}_i}$;	0,24	0,16	0,24	0,54	0,46	0,46	2,1
Hierarchija	4-5	6	4-5	1	2-3	2-3	-

Remiantis tuo, kad Q_i didžiausią reikšmę turintis rodiklis atitinka svarbiausią kriterijų, iš 15 lentelės matome, kad svarbiausią kriterijų atitinka šešėlinės ekonomikos egzistavimas (ŠEE) $Q_4=0,54$, antras ir trečias pagal svarbumą kriterijai yra korupcija (K) ir mokesstinės naštos dydis (MND) $Q_5=Q_6=0,46$, ketvirtas ir penktas kriterijai – neefektyvus viešasis sektorius (NVS) ir nepasitikėjimas valdžia (NV) $Q_1=Q_3=0,24$, šeštąs kriterijus pagal svarbumą yra žema viešųjų paslaugų kokybė (ŽVPK) $Q_2=0,16$. Tarp didžiausią svarumą turinčio kriterijaus ir mažiausio kriterijaus skirtumas lygus 0,38, o santykis 3,375 rodo jų atitolusį skirtumą, sudarantį apie 70,4 proc.

Pagal apskaičiuotus kriterijų svarumo rodiklius hipotezė yra pagrįsta, kad mokesčių našta yra svarbiausias veiksnys skatinantis šešėlinę ekonomiką, kuri daro didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui į valstybės biudžetą.

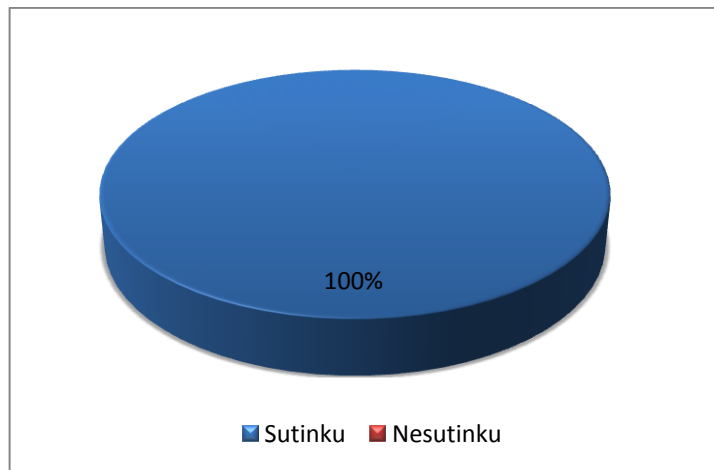
Ekspertai vertino visuomenės nuomonę apie mokesčių vengimą. Respondentams pateikti keturi atsakymo variantai (žr. 26 pav.).

26 pav. Mokesčių vengimo suvokimas

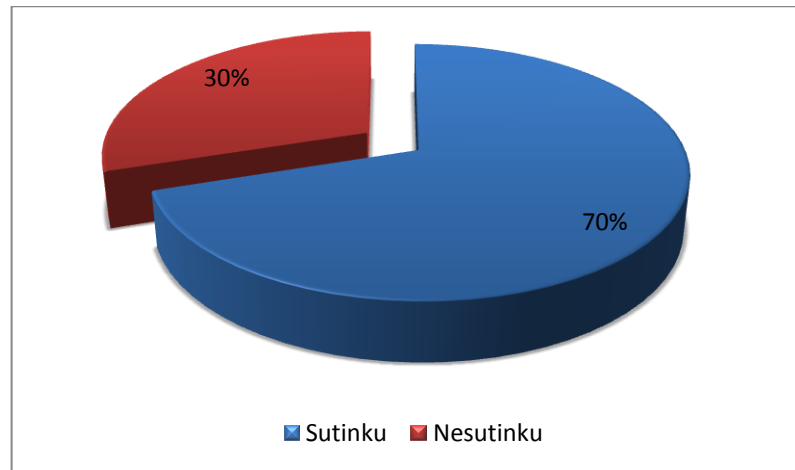
Kaip matome iš 26 pav. septyni iš dešimties ekspertų mano, kad visuomenė mokesčių vengimą priima (vertina) kaip natūralų procesą, du ekspertai pasisakė už šešėlinės ekonomikos skatinimą ir vienas ekspertas mano, kad piliečiai mokesčių vengimą vertina kaip žalą valstybės biudžetui. Nei vienas ekspertas nemano, kad visuomenė mokesčių vengimą vertintų kaip žalą sau ir savo artimui. Taip pasiskirsčiusi ekspertų nuomonė tik patvirtina anksčiau iškeltą klausimą apie visuomenės mokestinį švietimą ir mokesčių svarbą valstybei, nuo kurių priklauso piliečių ekonominė ir socialinė gerovė.

Darbo jėgos apmokestinimas dažnai išskiriama kaip viena iš pagrindinių priežasčių, kalbant apie mokesčių surinkimo problemas. Ekspertų nuomonė (sutinku/nesutinku), kad didėjant skirtumui tarp pajamų ir pajamų atskaičius mokesčius oficialioje ekonomikoje, didėja paskata darbdaviams ir darbuotojams šio skirtumo išvengti, pereinant į šešėlinę ekonomiką.

27 pav. Didelis darbo apmokėjimas skatina šešėlį

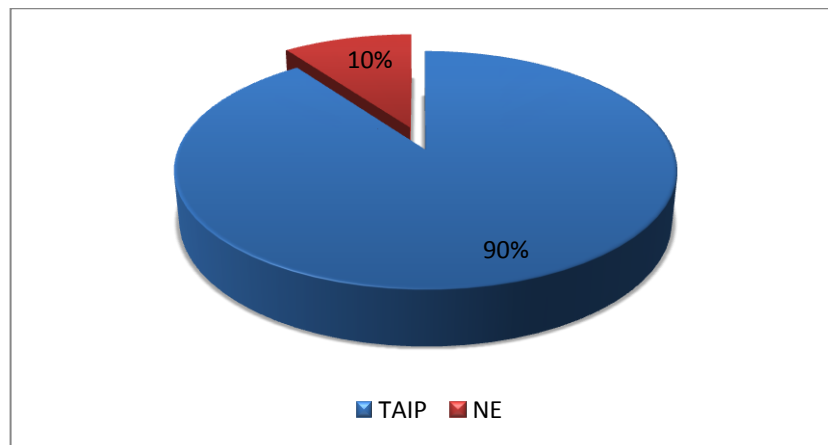
Pabrėžtina ir tai, kad padidinus sankcijas, t.y. atsakomybę ir baudas neoficialiai dirbantiems ir juos įdarbinusiems, bandantiems įvežti, platinti ar net vartoti kontrabandines prekes ne tik sumažėtų šešėlis, nedarbas Lietuvoje, bet ir padidėtų bendrasis vidaus vartojimas. Ekspertų nuomonė (sutinku/nesutinku), kad reikia didinti atsakomybę ir baudas.

28 pav. **Sankcijų didinimas nelegaliai veikiantiems**

Iš gautų rezultatų (žr. 28 pav.) matome, kad septyni iš dešimties ekspertai sutinka, kad šešėlis sutramdyti gali nepakeliamas atsakomybės ir baudų dydis. Tačiau yra trys ekspertai, kurie nesutinka, kad reikia didinti sankcijas nelegaliai veikiantiems. Pagal gautus rezultatus galima teikti, kad sankcijų didinimas turėtų būti vertinamas labai objektyviai, ne tik iš valstybės pozicijos, bet ir kaip iš paprasto piliečio, kuriam nelegalus darbas ar kontrabandinių prekių platinimas yra vienintelis pragyvenimo šaltinis.

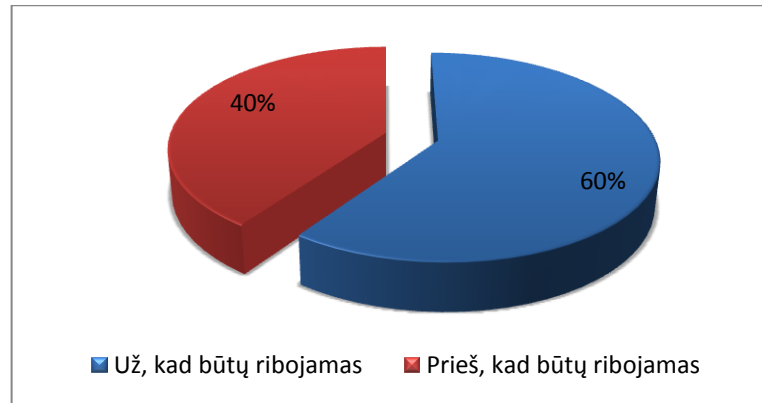
Ekspertų nuomonė (taip/ne), kad kasos aparatų įvedimas turgavietėse ir viešojo maitinimo įstaigose, kur gana paplitusi neapskaitoma prekyba bei nefiskalinių čekių panaikinimas prisidėtų prie didesnio mokesčių surinkimo efektyvumo.

29 pav. **Kasos aparatų įvedimas ir nefiskalinių čekių panaikinimas prisidėtų prie didesnio mokesčių surinkimo**

Kaip matome iš 29 pav. ekspertai kasos aparatų įvedimą ir nefiskalinių čekių panaikinimą

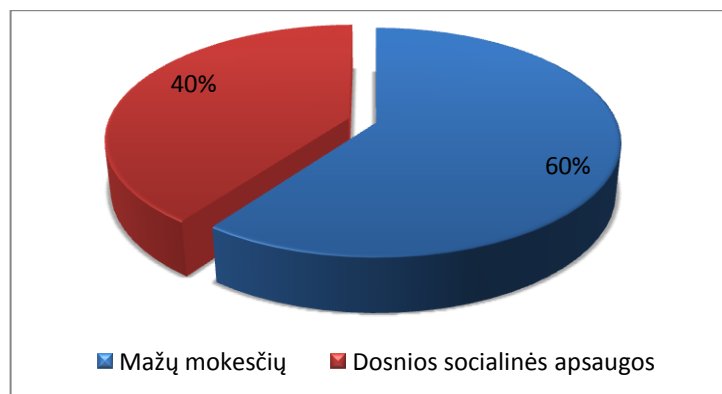
vertina teigiamai, ir 90 proc. respondentų mano, kad tai prisidėtų prie efektyvesnio mokesčių surinkimo. Prie efektyvesnio mokesčių surinkimo prisidėtų ir ribojimas atsiskaityti grynaisiais pinigais. Atsiskaitymo grynaisiais ribojimą sėkmingai pradėjo taikyti labiausiai skolų krizės paveiktos šalys – Italija, Ispanija, Graikija ir net Prancūzija. Prieš ar už, kad Lietuvoje būtų ribojimas atsiskaitymas grynaisiais?

30 pav. **Ribojimas atsiskaityti grynaisiais pinigais**

Ekspertų nuomonė pasiskirstė beveik vienodai (žr. 30 pav.). 60 proc. ekspertų už tai, kad būtų ribojamas atsiskaitymas grynaisiais pinigais, likusieji 40 proc. pasisakė prieš, kad būtų ribojamas atsiskaitymas grynaisiais.

Kalbant apie mokesčius, pirmiausia reikia galvoti, kad tai valstybei yra pagrindinis finansinis šaltinis, kurio dėka kuriama socialinė ir ekonominė gerovė. Nuo surenkamų mokesčių priklauso saugumas, švietimas, medicina, kultūra ir kitos viešosios gėrybės. Mokesčių strategijos gali būti dvi: maži mokesčiai ir minimali socialinė apsauga arba dideli mokesčiai ir dosni socialinė apsauga. Kokią strategiją pasirinkti Lietuvai?

31 pav. **Mokesčių strategijos pasirinkimas**

Iš 31 pav. matome, kad ekspertų balsai yra pasiskirstę panašiai. 60 proc. respondentų rinktusi mažų mokesčių strategiją. Šiam pasirinkimui įtakos galėjo turėti neefektyvus viešasis sektorius ir žema viešųjų paslaugų kokybė, korupcijos, šešėlinės ekonomikos ir nedarbo lygis šalyje. O gal ir tai, kad mažesni mokesčiai paskatintų smulkų ir vidutinį verslą, esant mažesniems mokesčiams oficialioje ekonomikoje sumažėtų šešėlinė ekonomika, vyraujant tokiai mokesčių strategijai šalis taptų patrauklesnė užsienio investicijoms. Likusieji 40 proc. ekspertų pasisakė už dosnios socialinės apsaugos strategiją. Tokiam pasirinkimui įtaką galėjo daryti vykstantys neramumai rytuose, kurie pareikalavo valstybei sustiprinti vidaus saugumą. Taip pat, tokios strategijos pasirinkimas gali būti siejamas su visų viešųjų paslaugų teikimu, kokybe ir visuotinumu. Juk visi norime būti ne tik saugūs, bet ir aprūpinti medicina, prieinamu mokslu, turėti viešąjį transportą, apšviestas gatves ir kitas viešąsias geroves.

Apibendrinant ekspertinio tyrimo rezultatus, pabrėžtina tai, kad ekspertų nuomonių suderinamumas yra labai stiprus ir lygus $W = 0.6891$. Atlikus tyrimą iškelta hipotezė pasitvirtino, kad mokesčių našta yra svarbiausias veiksnys skatinantis šešėlinę ekonomiką, kuri daro didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui į Valstybės biudžetą.

IŠVADOS

Jau nuo seniausių laikų, o tiksliau nuo valstybės susikūrimo, mokesčiai yra pagrindinis šalies finansų šaltinis. Visi, fiziniai ir juridiniai, asmenys privalo tinkamai vykdyti savo pareigą ar prievolę, mokėti mokesčius į valstybės biudžetą. Mokesčių rinkimo tikslas – valstybės funkcijų įgyvendinimas, siekiant užtikrinti visuomeninę gerovę.

Lietuvos mokesčių sistemą sudaro 25 mokesčiai, kurie įgyvendinami, laikantis apmokestinimo principų, t.y. teisingumo, ekonominio efektyvumo, administravimo paprastumo, mokestinių pajamų produktyvumo ir elastingumo. Mokesčių sistema tai visuma, kuri apima mokesčių tarifus, ėmimo būdą, apmokestinimo šaltinį, subjektus ir lengvatas. Yra sunku mokesčių sistemą sureguliuoti taip, kad ji užtikrintų efektyvų mokesčių surinkimą, nes A. Laffero kreivė pabrėžia tai, kad mokestinės pajamos stabilizuojasi, kai mokesčių našta pasiekia tam tikrą lygį, kitu atveju dėl padidėjusios mokestinės naštos legali ekonomika pasitrauks į šešėlį, dėl šios priežasties sunku tinkamai nustatyti mokesčio šaltinį, jo apmokestinimo bazę ir pritaikyti tinkamą mokesčio tarifą.

Mokesčių slėpimas, vengimas ir šešėlinė ekonomika yra opi problema, su kuria kovoja beveik visos pasaulio valstybės. Autoriai (Schneider ir Ense 2002, Žukauskas 2012, Krumplytė, Ene 2011 ir kt.) išskiria, kad į šešėlį pasitraukiama, kai atsiranda per didelis skirtumas tarp pajamų ir pajamų atskaičius mokesčius, tačiau autoriai pabrėžia, kad kai „naudos ir kaštų“ santykis taps nepriimtinas, ekonomikos dalyviai pereis į oficialiai apskaitytą ekonomiką. Kovai su mokesčių slėpimu tinkamiausios priemonės būtų oficialiai neapskaitytos ekonomikos suvaldymas įvedant kasos aparatus, panaikinti nefiskalinius čekius ir ribojant atsiskaitymus grynaisiais pinigais. Siekiant užtikrinti didesnę mokesčių administratorių veiksmingumą, būtinas visuomenės švietimas mokestiniais klausimais, siekiant didinti pasitikėjimą mokesčių sistema.

Statistinių duomenų analizė parodė, kad Lietuvos mokestinėms pajamoms didysis sunkmetis prasidėjo nuo 2008 m., įvykus pasaulinei finansų krizei. Pabrėžtina, kad iki krizės mokestinės pajamos sudarydavo apie 78 proc. visų valstybės biudžeto pajamų, po pasaulinės finansų krizės mokestinės pajamos sumažėjo iki 65 proc. visų valstybės biudžeto pajamų. To laikotarpio mokesčių sistemoje įvykę pakeitimai paskatino šešėlinės ekonomikos išaugimą nuo 18 proc. iki 28 proc. ir mokesčių vengimą. Išaugusi mokestinė našta nuo 32 proc. iki 37 proc. lėmė pasitraukimą į nelegalią, neapskaitytą, pagrindinę ar juodąją ekonomiką.

Atliktas ekspertinis tyrimas pabrėžia tai, kad ekspertų nuomonių suderinamumas yra labai stiprus ir lygus $W = 0.6891$. Tyrimo metu iškelta hipotezė, kad mokesčių našta yra svarbiausias veiksnys skatinantis šešėlinę ekonomiką, kuri daro didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui į valstybės biudžetą, pasitvirtino.

Ekspertų vertinimu, Lietuvos mokesčių sistema neužtikrina efektyvaus mokesčių surinkimo į

valstybės biudžetą, ir respondentai pritaria, kad Lietuvoje trūksta visuomenės švietimo apie mokesčių svarbą ir mokesčių mokėjimo taisykles. Visuomenė mokesčių vengimą vertina kaip natūralų procesą, ir nei vienas nesusimąsto, kad daro žalą sau ir visai visuomenei.

Didėjant skirtumui tarp pajamų ir pajamų atskaičius mokesčius, didėja paskata darbdaviams ir darbuotojams šio skirtumo išvengti dalyvaujant šešėlinėje ekonomikoje. Todėl būtina padidinti atsakomybę ir baudas neoficialiai dirbantiems, ir juos įdarbinusiems, bandantiems įvežti, platinti ar net vartoti kontrabandines prekes.

Kasos aparatų įvedimas turgavietėse ir viešojo maitinimo įstaigose, kur gana paplitusi neapskaityta prekyba bei nefiskalinių čekių panaikinimas, o taip pat, ir atsiskaitymo grynaisiais ribojimas ekspertų nuomone prisidėtų prie didesnio mokesčių surinkimo efektyvumo.

Ekspertų vertinimu, Lietuvai būtų palankesnė mažų mokesčių strategija, kai taikomi mažesni mokesčių tarifai, nors ir gaunama mažesnė socialinė apsauga.

LITERARŪRA

1. **Aleknevičienė, V.** Finansai ir kreditas: vadovėlis – Vilnius: Enciklopedija, 2005. – 268 p. – ISBN 978998499975
2. **Baležentis A., Žalimaitė M.**, Ekspertinių vertinimų taikymas inovacijų plėtros veiksnių analizėje: Lietuvos inovatyvių įmonių vertinimas // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, Nr.3. –ISSN 1822–6760.- URL: <http://vadyba.asu.lt/27/27.pdf#page=23> [žiūrėta 2014 10 20]
3. **Buškevičiūtė, E.** Viešieji finansai: vadovėlis – Kaunas: Technologija, 2006. – 441 p. – ISBN 9789955-25-016-6
4. **Čekanavičius V. Marauskas G.**, Statistika ir jos taikymas.-Vilnius: TEV,2009.-ISBN 9986-546-63-1
5. **Deimena Kiyak ir kt.** Šešėlinės ekonomikos masto ir jį lemiančių priežasčių tarpusavio priklausomybės tyrimas Lietuvoje // Jurisprudencija: socialiniai darbai. – Vilnius, 2013, Nr. 1(22), p. 109–120. – ISSN 1648–7974. –URL: http://www.vlvk.lt/private/Vadybos%20turiniai/Vadyba_2013_11.pdf [žiūrėta 2013 11 16]
6. **Ene C.M., Uzlauc C.M.**, Tax evasion – between legal and illegal mechanisms of the underground economy // Internal Auditing&Risk Management Nr.4 (24) Decembrie 2011.- URL: <http://www.kadamar.ro/atharticles/2011-4/2011-4-1.pdf> [žiūrėta 2014 09 15]
7. **Europos Komisija** „Dėl konkrečių kovos su mokesčiniu sukčiavimu ir mokesčių slėpimu, susijusių ir su trečiosiomis šalimis, stiprinimo būdų“ Briuselis, 2012 06 27, Com (2012), http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/tax_fraud_evasion/com_2012_722_lt.pdf [žiūrėta 2013 11 30]
8. **Europos Komisija** „Kova su mokesčiniu sukčiavimu ir mokesčių slėpimu. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/tax_lt.pdf [žiūrėta 2013 10 28]
9. **Finansų ministerija.** Valstybės biudžeto duomenys.- URL: <http://www.finmin.lt/web/finmin/home> [žiūrėta 2014 10 20]
10. **Krumplytė J.**, Šešėlinės ekonomikos samprata ir priežasčių analizė // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Gedimino technikos universitetas, 2008, Nr. 4, p. 238–250. – ISSN 1648–9098.- URL:http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2008~ISSN_1648-9098.N_4_13.PG_238-250/DS.002.0.01.ARTIC [žiūrėta 2014 10 01]
11. **Kuncevičius G., Kosmačaitė V.**, Mokesčių vengimo reiškinių analizė, atsižvelgiant į socialinių mokslų sąveiką // Jursiprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr.6, p. 78–84. ISSN 1392-6195.
12. **Levišauskaitė K., Šinkūnienė K.** Mokesčių kultūros ir mokesčių mentaliteto aspektai efektyvioje

- valstybės mokesčių sistemoje // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio Leidybos centras, 2006, Nr.15, p. 9–18. – ISSN 1648 –2603. – URL: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2006~ISSN_1648-2603.N_15.PG_9-18/DS.002.0.01.ARTIC [žiūrėta 2013 11 15]
13. **Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas**, Žn.,1990, Nr. 24–596, Nr. I-430. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=454029 [žiūrėta 2013 11 09]
 14. **Lietuvos Respublikos Finansų ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos Valstybės ir Savivaldybių biudžeto pajamų ir išlaidų klasifikacijos patvirtinimo“** Žn.,1990, Nr. 24–596; Nr. 4–47,Nr.1K 085.http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=368236&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2013 11 09]
 15. **Lietuvos Respublikos Konstitucija** (su pakeitimais ir papildymais iki 2006 m. Birželio 1 d.) - Vilnius: UAB Varosa, 2008. - 120 p. – ISBN 978-9955-693-02-4
 16. **Lietuvos Respublikos Mokesčių administravimo įstatymas**, Žin., 2004, Nr. 63–2243; Nr. IX-2112. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=435625 [žiūrėta 2013 11 09]
 17. **Lietuvos šešėlinė ekonomika Nr.1.** LLRI, 2012 09 14.- URL:<http://www.scribd.com/doc/105884679/LLRI-Lietuvos-%C5%A1e%C5%A1%C4%97lin%C4%97-ekonomika-2012-1-2> [žiūrėta 2014 05 30]
 18. **Lietuvos šešėlinė ekonomika Nr.2.** Penktadalis Lietuvos darbo rinkos – šešėlyje. LLRI, 2013 05 13.-URL: http://files.lrinka.lt/LSE2013_2/LSE.pdf [žiūrėta 2014 05 30]
 19. **Lietuvos šešėlinė ekonomika Nr.3.** Šešėlyje - vis dar ketvirtadalis Lietuvos ekonomikos. LLRI, 2014 05 14.-URL: <http://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/seseline-ekonomika/lietuvos-seseline-ekonomika-nr-3-seselyje-vis-dar-ketvirtadalis-lietuvos-ekonomikos/vytautas-zukauskas> [žiūrėta 2014 05 30]
 20. **Mauricas Ž.** Mokesčių sistema: aukso vidurio beieškant...// Žurnalas Valstybė, 2011, Nr. 6 (50), p. 36–41.
 21. **Meidūnas, V., Puzinauskas, P.**, Finansai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.- 131 p. – ISBN 9955557079
 22. **Meidūnas, V., Puzinauskas, P.**, Mokesčiai: teorija, vaidmuo, raida. Vilnius: Teisės informacijos centras, 2001. - 63 p. – ISBN 9986-452-79-1
 23. **Pilietiškumo samprata.** Kaišiadorių vyskupija.- URL: <http://kaisiadorys.lcn.lt/naujienos/;496> [žiūrėta 2014 05 10]
 24. **Rimas, J., Stačiokas, R.** Mokesčiai: istorinė raida ir dabartis: mokomoji knyga – Kaunas: Technologija, 2003. – 118 p. ISBN 9955-09-354-4
 25. **Rudzkienė V., Burinskienė M.**, Plėtros kryptių vertinimo ir valdymo informaciniai modeliai.

- Vilnius: Technika, 2007. – 406 p. ISBN 978-9955-28-217-4
26. **Ruškytė D. ir kt.** Mokesčių ir darbo rinkos sąveika: kolektyvinė monografija. - Vilnius: Edukologija, 2012. - 206 p. – ISBN 978-9955-20-747-4
 27. **Schneider F., Enste D.** Hiding in the Shadows The Growth of the Underground Economy//International Monetary Fund, 2002, No. 30. - URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues30/> [žiūrėta 2014 09 10]
 28. **Schneider F.** Size and development of the Shadow Economy from 2003 to 2012: some new facts // ShadEcEurope31_december2011.doc,2012.-URL: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2012/ShadEcEurope31.pdf> [žiūrėta 2014 09 10]
 29. **Sėrikovienė S.** Mokomųjų objektų daiktinio panaudojamumo kokybės vertinimo (rankraštis): daktaro disertacija: technologijos mokslai, informatika (07 T). – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013. - 112 p.
 30. **Siviloeviščius.H.** Kelių dangos tiesimas ir jų priežiūros technologijos. – praktinių darbų metodikos nurodymai. – Vilnius:Technika, 2012. –104 p. –978 –609 –457 –369 –9
 31. **Stačiokas R., Rimas J.** Mokesčiai: teorija ir praktika: monografija – Kaunas: Technologija, 2004. – 196 p. – ISBN 9955-09-624-1
 32. **Startienė G., Trimonis K.** Oficialiai neapskaitytos ekonomikos mastas // moksliniai darbai. – Kaunas, 2009, Nr. 14, p. 976-983. – ISSN 1822- 6515. [žiūrėta 2013 11 16]
 33. **Šapalienė L.** Lietuvos mokesčių sistema: teoriniai ir praktiniai pagrindai: mokomoji knyga – Vilnius: UAB Mokesčių srautas, 2008.-160 p. – ISBN 978-9955-453-83-3
 34. **Šečkutė V.,** Tiesiausias kelias didesnio biudžeto persikirstymo link – mažesnė šešėlinė ekonomika, 2013.//<http://www.swedbank.lt/lt/articles/view/1747> [žiūrėta 2014 11 05]
 35. **Vainienė R.** Ekonomikos terminų žodynas: žodynas. - Vilnius: Tyto Alba, 2008. – 326 p. – ISBN 9986-16-422-2
 36. **Valkauskas, R.** Statistika: mokomoji knyga – Vilnius: VVAM, 2007. -211 p. - ISBN 978-9955-528-14-2
 37. **Valstybinė mokesčių inspekcija** „Iššūkių ir jų įgyvendinimo priemonės“ <http://www.vmi.lt/cms/documents/10162/8141883/VMI+sutrumpinta+strategija/bbc32dc1-ac57-43c5-a15c-5ead4f43d402> [žiūrėta 2014 11 05]
 38. **Vasiliauskas V.** (2006) Mokesčių planavimą nuo mokesčių vengimo skirianti riba// Apskaitos ir mokesčių apžvalga.

Padimanskaitė R. Mokesčių surinkimo į valstybės biudžetą problemos ir priemonės kovai su mokesčių vengimu / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. Dr. L. Birškytė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2014. – 66 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotos ir įvertintos mokesčių surinkimo problemos į valstybės biudžetą ir priemonės kovai su mokesčių vengimu, iškeltos mokesčių surinkimo problemos bei pateikti siūlymai, kaip kovoti su mokesčių vengimu. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu analizuojama mokesčių samprata, mokesčių svarba valstybei, pateikiama Lietuvos mokesčių sistema ir apmokestinimo principai, analizuojamos mokesčių surinkimo problemos ir priemonės kovai su mokesčių vengimu. Antroje darbo dalyje formuojama anketa ekspertams, pateikiama metodika, kuria remiantis atliekamas ekspertinis tyrimas ir atrenkami rodikliai, kurie leis identifikuoti veiksnius, darančius didžiausią neigiamą įtaką mokesčių surinkimui. Trečioje darbo dalyje analizuojami statistiniai duomenys, atliekamas ekspertinis tyrimas, identifikuojami didžiausią svorį turintys veiksniai mokesčių nesurinkimui į valstybės biudžetą.

Pagrindiniai žodžiai: mokesčiai, mokesčių sistema, mokesčių surinkimo problemos, mokesčių našta, mokesčių vengimas ir slėpimas.

Padimanskaitė R. Problems related to the collection of taxes to the state budget and measures to combat tax evasion / Financial Management Master's thesis. Supervisor Senior lecturer Dr. L. Birškytė. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, 2014. – 66 p.

ANOTATION

Master's thesis presents the analysis and evaluation of tax collection problems in the state budget, and the measures to combat tax evasion; the thesis raises tax collection problems and provides suggestions on how to deal with tax evasion. The first part analyzes the concept of tax and tax importance of the state in theoretical aspect, provides the Lithuanian tax system and principles of taxation, analyses tax collection problems and measures to combat tax evasion. The second part presents the form for the experts, presents the methodology based on which the expert examination is made and the indicators that will allow the identification of the factors having the greatest impact on the failure to collect taxes are selected. The third part analyzes the statistical data, provides the experimental research performed, and the factors having the greatest weight resulting in the failure to collect taxes to the state budget identified.

Key words: taxes, taxing system, tax collection problems, tax burden, tax evasion and fraud.

Padimanskaitė R. Mokesčių surinkimo į valstybės biudžetą problemos ir priemonės kovai su mokesčių vengimu / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. Dr. L. Birškytė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2014. – 66 p.

SANTRAUKA

Valstybė gyvuodama gana ilgą laikotarpį dar vis nesugeba užtikrinti efektyvaus mokesčių surinkimo į biudžetą. Mokesčių slėpimas, vengimas ir šešėlinė ekonomika yra opi problema, su kuria kovoja beveik visos pasaulio valstybės. Mokesčių surinkimo problema aktuali bet koku istoriniu ar ekonominiu laikotarpiu, nes mokestinės pajamos yra svarbiausias šalies finansų formavimo šaltinis. Lietuva kaip ir kitos valstybės siekia sukurti efektyvią mokesčių sistemą, kuri užtikrintų mokesčių surinkimą ir tikslingą pajamų paskirstymą siekiant visuotinės gerovės įgyvendinant valstybės funkcijas. Naujų mokesčių įvedimas, ar esamų tarifų didinimas, tampa didele mokestine našta mokesčių mokėtojams. Pabrėžtina tai, kad dideli mokesčiai iškreipia piliečių motyvaciją dirbti, darbdavius kurti naujas darbo vietas, o šalis tampa nepatraukli naujoms investicijoms.

Tyrimo problema. Kokie veiksniai daro didžiausią neigiamą įtaką efektyviam mokesčių surinkimui į valstybės biudžetą?

Tyrimo objektas – mokesčių surinkimo problemos į valstybės biudžetą ir priemonės kovai su mokesčių vengimu. Tyrimo tikslas – išanalizuoti, mokesčių surinkimo problemas į valstybės biudžetą ir priemones kovai su mokesčių vengimu teoriniu aspektu ir atlikti ekspertinį vertinimą. Tyrimo uždaviniai: išanalizuoti mokesčių sampratą ir svarbą valstybės biudžetui bei pateikti Lietuvos mokesčių sistemą; išanalizuoti mokesčių surinkimo problemas į valstybės biudžetą ir priemones kovai su mokesčių vengimu teoriniu aspektu; atlikti mokestinių valstybės biudžeto pajamų 2004–2013 m. statistinę apžvalgą; atlikti ekspertinį vertinimą, įvertinti ekspertų nuomonių suderinamumą ir pateikti gautus rezultatus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros šaltinių (moksliniai straipsniai, publikacijos, monografijos, Finansų ministerijos ir Lietuvos laisvosios rinkos instituto duomenys) analizė, statistinė analizė, anketavimas ir gautų duomenų analizė, rangavimo metodas.

Atlikus mokesčių surinkimo problemų į valstybės biudžetą ir priemonių kovai su mokesčių vengimu ekspertinį vertinimą, iš gautų rezultatų padarytos išvados, kad svarbiausias kriterijus darantis didžiausią įtaką mokesčių nesurinkimui į valstybės biudžetą yra mokesčių našta, o iš veiksnių skatinančių, namų ūkius ir verslo subjektus, vengti mokesčių, svarbiausias kriterijus atitinka šešėlinės ekonomikos egzistavimas. Pabrėžtina ir tai, kad visuomenė mokesčių vengimą priima (vertina) kaip natūralų procesą.

Padimanskaitė R. Problems related to the collection of taxes to the state budget and measures to combat tax evasion / Financial Management Master's thesis. Supervisor Senior lecturer Dr. L. Birškytė. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, 2014. – 66 p.

SUMMARY

Existing for long period of time, the state still fails to ensure efficient collection of taxes to the budget. Tax evasion, fraud and grey economy is a significant problem which is faced and fought by almost all the countries in the world. Tax collection problem is relevant in any historical or economic period, because the tax revenue is the central source of finance formation. Lithuania, like other countries, aims to create an effective taxing system that would ensure the tax collection and expedient distribution of revenue in pursuance of the general welfare through the implementation of the state functions. Introduction of new taxes or increase of existing rates becomes heavy tax burden to the taxpayers. It should be noted that high taxes distort the motivation of citizens to work, employers – to create new work places, and as a result, the country becomes unattractive for new investments.

The research problem. What factors have the greatest impact on the efficient tax collection to the state budget?

The object of research is the problems of tax collection to the state budget, and the measures to combat tax evasion. The aim of the research is to analyze the problems of tax collection to the state budget, and measures to combat tax evasion in the theoretical aspect and to perform an experimental evaluation. Objectives of the research: to analyze the concept and importance of taxes to the state budget and to present Lithuanian taxing system; to analyze the problems of tax collection to the state budget, and the measures to combat tax evasion in theoretical terms; to carry out the statistical overview of the taxing revenue of the state to the budget in 2004-2013; to carry out an experimental evaluation as well as to assess the compatibility of expert opinions and present the results.

Research methods: analysis of scientific literature (scientific articles, publications, monographs, the data of the Ministry of Finance and the Lithuanian Free Market Institute), statistical analysis, questionnaire survey and analysis of the data obtained, the ranking method.

The expert evaluation results of the problems related to the tax collection to the state budget and measures to combat tax evasion lead to the conclusions that the most important criteria having a major impact on the failure to collect taxes to the state budget is the tax burden, and the most important criterion of the factors promoting households and business entities to avoid paying taxes is consistent with the existence of the grey economy. It should be emphasized that the public accepts (evaluates) the tax fraud as a natural process.

PRIEDAI

ANKETOS EKSPORTAMS PAVYZDYS

Gerbiamas respondente,

Esu Mykolo Romerio universiteto, Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto, finansų valdymo studijų programos VI kurso studentė. Šiuo metu rašau magistro baigiamąjį darbą, todėl atlieku ekspertinį tyrimą, siekiant išsiaiškinti Lietuvos mokesčių sistemos spragas, dėl kurių mokesčiai nepatenka į valstybės biudžetą ir kokios priemonės padėtų išvengti mokesčių vengimo.

Apklausoje metu gauti duomenys bus naudojami tik tyrimo tikslais, todėl užtikrinu konfidencialumą ir informacijos anonimiškumą. Šios anketos rezultatai viešai nepublikuojami.

1. Jūsų lytis:

Vyras;

Moteris.

2. Jūsų amžius:

21–30;

31–40;

41–50;

51 ir daugiau.

3. Jūsų išsilavinimas:

Aukštasis neuniversitetinis;

Aukštasis universitetinis.

4. Jūsų išsilavinimo kryptis:

Ekonominė;

Politinė;

Finansinė;

Socialinė;

Teisinė;

Vadybos.

5. Ar sutinkate, kad Lietuvos mokesčių sistema neužtikrina efektyvaus mokesčių surinkimo?

Sutinku;

Nesutinku.

6. Įvertinkite, kurie veiksniai daro didžiausią ir mažiausią įtaką mokesčių nesurinkimui į Valstybės biudžetą. (4 – daro didžiausią įtaką, 1- daro mažiausią įtaką).

	Mokesčių sistemos spragos;		Mokesčių administravimo spragos;
	Valstybės ekonominė ir politinė padėtis;		Mokesčių našta.

7. Ar pritariate, kad Lietuvoje trūksta visuomenės švietimo apie mokesčių svarbą ir mokesčių mokėjimo taisykles?

Taip;

Ne.

8. Įvertinkite, kurie veiksniai namų ūkius ir verslo subjektus, labiausia skatina vengti mokesčių? (6- labiausia, 1- mažiausia).

	Neefektyvus viešasis sektorius;		Šešėlinės ekonomikos egzistavimas;
	Žema viešųjų paslaugų kokybė;		Korupcija;
	Nepasitikėjimas valdžia;		Mokestinės naštos dydis.

9. Jūsų nuomone, mokesčių vengimą visuomenė vertina kaip?

Kaip natūralų procesą;

Kaip žalą sau ir visai visuomenei;

Kaip žalą Valstybės biudžetui;

Kaip šešėlinės ekonomikos skatinimą.

10. Ar sutinkate, didėjant skirtumui, tarp mokestinių pajamų ir mokestinių pajamų atskaičius mokesčius oficialioje ekonomikoje, didėja paskata darbdaviams ir darbuotojams šio skirtumo išvengti dalyvaujant šešėlinėje ekonomikoje.

Sutinku;

Nesutinku;

11. Ar sutinkate, kad reikia padidinti atsakomybę ir baudas neoficialiai dirbantiems, ir juos įdarbinusiems, bandantiems įvežti, platinti ar net vartoti kontrabandines prekes.

Sutinku;

Nesutinku.

12. Jūsų nuomone, kasos aparatų įvedimas turgavietėse ir viešojo maitinimo įstaigose kur gana paplitusi neapskaitoma prekyba bei nefiskalinių čekių panaikinimas prisidėtų prie didesnio mokesčių surinkimo efektyvumo?

Taip;

Ne.

13. Atsiskaitymo grynaisiais ribojimą sėkmingai pradėjo taikyti labiausiai skolų krizės paveiktos šalys – Italija, Ispanija, Graikija ir net Prancūzija. Jūs prieš ar už, kad būtų ribojamas atsiskaitymas grynaisiais?

Prieš, kad būtų ribojamas;

Už, kad būtų ribojamas.

14. Mokesčių strategijos gali būti dvi: maži mokesčiai ir minimali socialinė apsauga arba dideli mokesčiai ir dosni socialinė apsauga: Kokią strategiją pasirinkti Lietuvai?

Mažų mokesčių;

Dosnios socialinės apsaugos.

Dėkoju už Jūsų atsakymus!